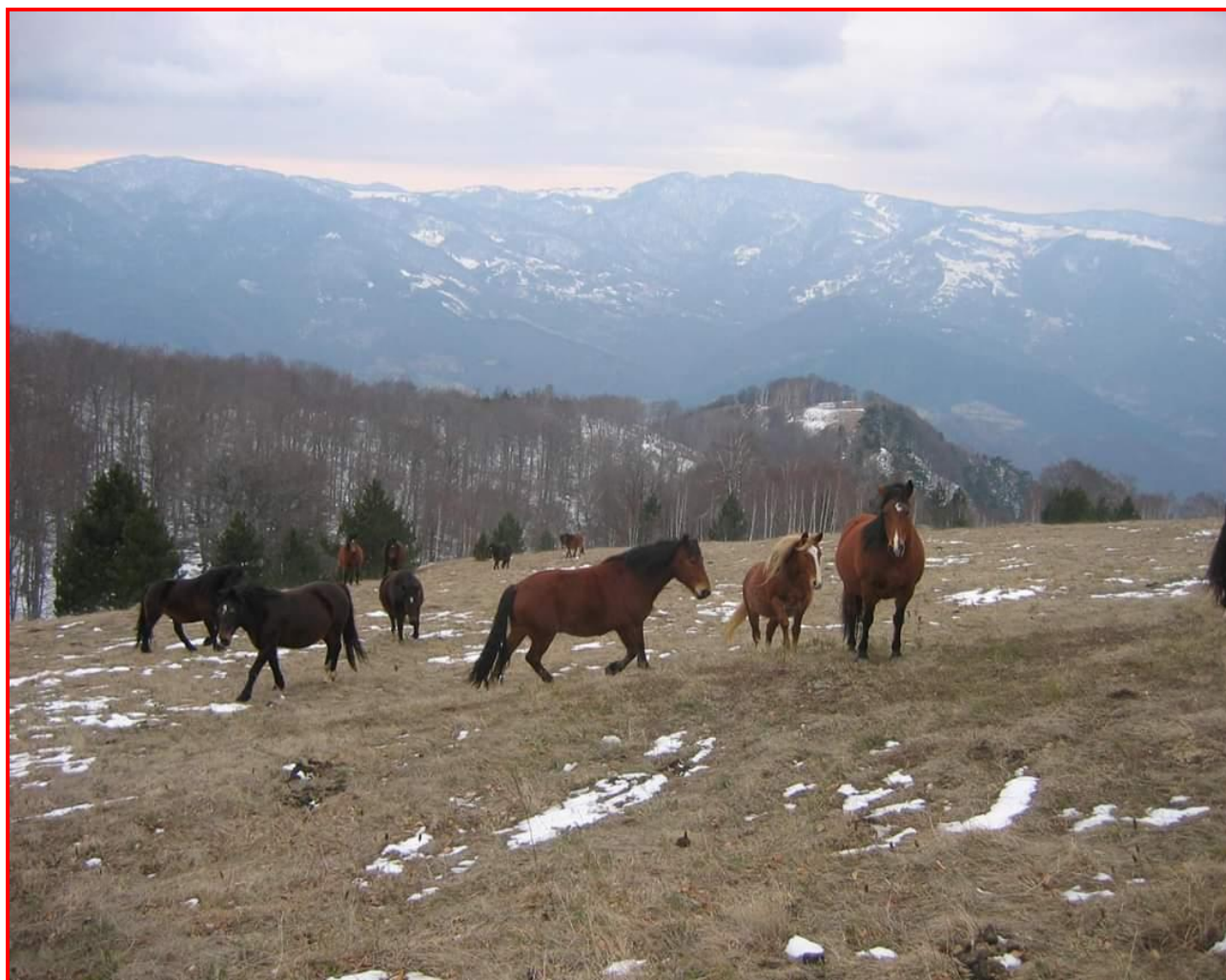

ШГ "Столови" Краљево
Број: 5282/1
Датум: 26.12.2022. године

ПРЕДЛОГ ПЛАНА УПРАВЉАЊА ПРЕДЕЛОМ ИЗУЗЕТНИХ ОДЛИКА „СТОЛОВИ“ за период 2023 - 2032. године

Децембар, 2022. године

Садржај

Редни број поглавља	Назив	Број стране
	Увод	3
1.	Приказ главних природних и створених вредности и природних ресурса ПИО „Столови”	7
2.	Оцена стања животне средине ПИО „Столови”	25
3.	Преглед активности, делатности и процеса који представљају факторе угрожавања ПИО „Столови”	29
4.	Дугорочни циљеви заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја ПИО „Столови”	31
5.	Анализа и оцена услова за остваривање дугорочних циљева заштите, очувања и унапређења и одрживог развоја ПИО „Столови”	39
6.	Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности ПИО „Столови”	41
7.	Приоритетни задаци научноистраживачког и образовног рада	44
8.	Планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и уређењу ПИО „Столови”	45
9.	Просторна идентификација планских намена и режима коришћења земљишта у ПИО „Столови”	50
10.	Активности на промоцији вредности ПИО „Столови”	56
11.	Студијска (истраживачка), програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности на заштити, очувању и унапређењу и одрживом развоју ПИО „Столови”	57
12.	Сарадња са локалним становништвом и другим власницима и корисницима непокретности на подручју ПИО „Столови”	59
13.	Динамика и субјекти реализације Плана управљања ПИО „Столови”	61
14.	Финансијска средства и материјалне претпоставке за извршење поверених послова управљања ПИО „Столови”	65
15.	Фото документација: ШГ „Столови“ Краљево	

УВОД

Влада Републике Србије, у складу са Законом о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/20, 91/10-исправка, 14/16, 95/18-др.закон и 71/21), донела је Уредбу о проглашењу Предела изузетних одлика „Столови“ („Службени гласник РС“, број 84/22).

Предео изузетних одлика „Столови“ је заштићено подручје од регионалног, односно великог значаја и сврстано је у II категорију заштите. Налази се на територији Града Краљева и обухвата просторе катастарских општина Замчање, Мељаница, Крушевица, Каменица, Матаруге, Брезна и Рибница.

Планина Столови се налази у централном делу Србије, дуж десне обале Ибра, пружајући се општим правцем севрозапад-југоисток. Са југоисточне и јужне стране, Столови се граниче са Студеном и Равном планином, а са источне реком Рибницом и обронцима Гоча. Природну западну границу чини долина Ибра, а преко долине планине Троглав и Чемерно. Са северне стране, Столови се благо спуштају према Краљеву, где заједно са планином Котленик гради краљевачку котлину.

Флористичко богатство Столова чини око 700 биљних таксона, што чини скоро петину укупне флоре Србије. Од тог броја, 295 врста имају национални и/или међународни значај. Међу њима се налазе и 32 ендемичне и 24 реликтне врсте. Такође, 81 врста биљака се налази у законској категорији “заштићена дивља врста” а њих 14 у категорији „строго заштићена дивља врста“.

На планини Столови издвајају се два вегетацијска појаса – храстов и буков, са низом уметнутих и измењених екосистема. Вегетацију Столова одликује велика деградираност шумских површина (са присуством њихових различитих проградационих и деградационих стадијума са значајним учешћем шибљака, као и велике површине под пашњацима и камењарима). У оквиру оваквих еколошких условљености су се развиле разнолика и вредна флора и вегетација.

Што се тиче фауне бескичмењака, регистровано је присуство 65 врста правокрилаца, 30 врста зрикаваца, 3 врсте попаца и 32 врсте скакаваца. Највећи број откривених врста има шире распрострањење у Србији па и на Балканском полуострву, али су пронађене и врсте које представљају балканске ендемите са релативно ужим ареалом. Ихтиофаунистичким истраживањима је укупно евидентирано 10 врста риба из 4 фамилије (fam.: Salmonidae, Cyprinidae, Cobitidae и Balitoridae). Фауна водоземаца и гмизаваца Столова је релативно богата и разноврсна.

Фауна подручја броји 125 врста птица, што представља 35,51% од укупног броја врста регистрованих у Србији. Овакав диверзитет птица је присутан и поред чињенице да на овом подручју нема већих водених станишта која по правилу прати велика разноврсност птица. Највећи део евидентираних врста имају статус гнездарица.

Фауну сисара чини, за сада, 47 врста, што је нешто мање од половине регистрованих на простору Србије. Велику непознаницу представља фауна слепих мишева, па се о поузданијем броју присутних врста још увек не може говорити. Посебан значај простору Столова даје присуство строго заштићених дивљих врста попут мрког медведа и видре, као и дивокозе, која је након неуспешног насељавања током 60-тих година двадесетог века поново насељена на ову планину почев од 2007. године.

Чланом 8. Уредбе за управљача је одређено Јавно предузеће „Србијашуме“ Београд, које управљање заштићеним подручјем спроводи преко шумског газдинства „Столови“ Краљево.

Укупна површина Предела изузетних одлика „Столови” износи 9.932,10 ha, од чега је 8.699,64 ha (87,59%) у државном власништву, 1.113,59 ha (11,21%) у приватном власништву и 118,87 ha (1,2%) у другим облицима својине.

На подручју Предела изузетних одлика „Столови” успостављен је тростепени режим заштите.

Површине по режимима заштите у ПИО „Столови“

Режим заштите	Површина (ha)	%
I степен	1.506,35	15,2
I степен	3.076,56	31,0
III степен	5.349,19	53,8
Свега:	9.932,10	100,00

На заштићеном подручју режим заштите I степена обухвата следеће највредније локалитете: „Црна река“ (51,08 ha) и „Маглешница-Столски поток“ (1.455,27 ha).

Режим заштите II степена је установљен на три одвојене локације: „Кошарани“ (185,83 ha), „Боровита коса-Голеш“ (1.547,18 ha) и „Ибар“ (1.343,55 ha).

Правни основ за израду Плана управљања ПИО „Столови“ за период 2023-2032. године (у даљем тексту: План управљања) је члан 68. Закона о заштити природе („Службени гласник РС“ број 36/09, 88/10, 91/10-исправка, 14/16, 95/18-др.закон и 71/21) и члан 9. Уредбе о проглашењу Предела изузетних одлика „Столови“ („Службени гласник РС“ број 84/2022).

План је урађен у складу са:

- ✓ Законом о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/10, 91/10-исправка, 14/16, 95/18.- др.закон и 71/21);
- ✓ Законом о водама („Службени гласник РС“, број 30/10, 93/12 и 101/16);
- ✓ Законом о шумама („Службени гласник РС“, број 30/10, 93/12 и 89/15 и 95/18-др.закон);
- ✓ Законом о заштити животне средине („Службени гласник РС“, број 135/04, 36/09, 36/09.- др.закон, 72/09, 43/11, 14/16, 76/18 и 95/18 - др.закон);
- ✓ Законом о дивљачи и ловству („Службени гласник РС“, број 18/10 и 95/18-др.закон);
- ✓ Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда („Службени гласник РС“, бр. 128/14 и 95/18-др.закон);
- ✓ Законом о заштити од пожара („Службени гласник РС“, број 111/09, 20/15, 87/18 и 87/18-др.закон);
- ✓ Уредбом о еколошкој мрежи („Службени гласник РС“, број 102/07);
- ✓ Просторним планом Републике Србије 2010-2014-2020 („Службени гласник РС“, број 88/10);
- ✓ Просторним планом града Краљево („Службени лист града Краљево“, број 7/2011);

- ✓ Студијом заштите Предела изузетних одлика „Столови“ (Завод за заштиту природе 2014);
- ✓ Условима заштите природе за израду Плана управљања ПИО „Столови“ за период 2023-2032. године (акт број 353-02-03906/2022-04/29.11.2022. године издат од стране Министарства заштите животне средине);
- ✓ Водним условима за израду Плана управљања ПИО „Столови“ за период 2023-2032. године (Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Републичка дирекција за воде);
- ✓ Водопривредном основом Србије („Службени гласник Републике Србије“, број 11/02);
- ✓ Стратегијом управљања водама на територији Републике Србије до 2034. године („Службени гласник Републике Србије“, број 3/17);
- ✓ Основом газдовања шумама за Газдинску јединицу „Столови-Ибар“ (2022-2031. године) у Доњеибарском шумском подручју (ШГ „Столови“ Краљево).
- ✓ Основом газдовања шумама за Газдинску јединицу „Столови-Рибница“ (2021-2030. године) у Доњеибарском шумском подручју (ШГ „Столови“ Краљево).
- ✓ Ловном основом за ловиште „Гоч“
- ✓ Привременим програмима газдовања шумама сопственика за град Краљево.

Према Закону о заштити природе план управљања заштићеним подручјем је документ којим субјекат задужен за управљање заштићеним подручјем планира: мере и активности заштите, очувања, унапређења и коришћења заштићеног подручја; смернице и приоритете за заштиту и очување природних вредности заштићеног подручја, као и развојне смернице уз уважавање потреба локалног становништва.

Управљач доноси план управљања за период од десет година, на који сагласност даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине, по претходно прибављеним мишљењима министарстава надлежних за послове науке, просвете, туризма, просторног планирања, водопривреде, рударства, пољопривреде, шумарства и финансија (члан 9. Уредбе о проглашењу ПИО „Столови“).

План управљања се остварује кроз годишње програме управљања, којима се детаљно и прецизно дефинишу задаци, радови и активности, организациони и материјално-финансијски услови њиховог извршења.

Предходна заштита

На простору Предела изузетних одлика „Столови“ нема претходно заштићених природних добара.

1. ПРИКАЗ ГЛАВНИХ ПРИРОДНИХ И СТОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

1.1. Главне природне вредности

1.1.1. Геолошке одлике

Предео изузетних одлика „Столови“ налази се у саставу геотектонске јединице Вардарска зона (Шумадијско - копаоничко - вардарска зона).

Читаво подручје природног добра „Столови“, односно планинског масива Столови представља монолитну ултрамафитску структуру изграђену од једне литолошке јединице харцбургита, са спорадичним мањим појавама њених метамофисаних варијетета. Ова литолошка јединица одређује све друге карактеристике овог подручја, као што су рељеф, геоморфолошке одлике, хидрогеолошке карактеристике, речну мрежу, а затим и вегетацију, па и антропогену и привредну делатност.

1.1.2. Геоморфолошке одлике

Столови су планински масив који у регионално-географском смислу представља део Ибарско-копаоничког краја. Готово су у потпуности изграђени од ултрабазичних магматита, и са Троглавом, Чемерном и Жељином, чине монолитни масив, који представља северни део ибарског ултрамафитског комплекса. Генеза ове геолошке формације највероватније је везана за иницијални магматизам палеозојске геосинклинале. Формацију у највећој мери сачињавају харцбургити са појавама дунита, пироксенита, лерзолита и др. (Урошевић *и сар.*, 1973).

У тектонском погледу, према Анђелковић (1988), ово подручје се сврстава у Унутрашње Динариде, Ибарску зону - Ибарска зона коренова.

Мрежа притока Ибра, Брезанске реке и Рибнице, попут: Столског потока, Добространске реке, Маглешнице, Замчањске реке, Црне реке, Мирајице, Вилове, Мељанице, Шошанице итд. се у различитим правцима разилази са главног била. Ови токови су у подножју столовачких врхова утиснули изворишта, а ниже усекли стрме и клисурасте долине, рашчлањавајући масив на низ дугачких гребена и коса, дајући му звездаст изглед. Управо су споменуте клисурасте долине ових речица и потока једна од доминантних црта рељефа планине Столови.

Ултрамафити заузимају највеће површине природног добра „Столови“. **Дацито - андезити (аџа)** су присутни у виду неколико већих и неколико мањих појава на ширем подручју Столова, углавном на источним падинама и долини Рибнице према суседном Гочу. **Пирокластити (Оаџа)** опасују појаву дацито-андезита на локалитету Караула. Кенозојски седименти присутни су на северном ободу масива Столова према Краљеву и Краљевачкој котлини. Представљени су седиментима нерашчлањеног миоплиоцена, побрђа источно и западно од насеља Рибнице, и кварталним творевинама пре свега терасним и алувијалним наслагама Рибнице, Ибра и Западне Мораве.

Северни обод Столова опасују неогени седименти који представљају јужни обод краљевачког неогеног басена и чине северно побрђе планинског масива. Седименти су језерски, нерашчлање старости горњег миоцена и доњег плиоцена (М,Р1). Представљени су глинцима, глинама, угљевима, лапорцима, пешчарима, песковима, кречњацима и шљунковима. У седиментима су присутни фосилни остаци богате фауне мекушаца, конгерија, ламелибрахијата, гастропода, остракода, планорбина, риба и др. (Марковић, 1968).

Највиша тачка јесте врх Усовица који се налази на 1.375 m надморске висине.

1.1.3. Хидрогеолошке одлике

Хидрогеолошке карактеристике подручја Столова произилазе из њиховог релативно простог и монолитног геолошког састава и структуре.

Природно добро „Столови“ односно планински масив Столова налази се на рејону Шумадијско-Копачичке зоне, према хидрогеолошкој рејонизацији Филиповића, Крунића и Лазића (2005). На основу литолошког састава, структурног склопа и типа порозности, са аспекта хидрогеолошких карактеристика, могуће је издвојити основне типове издани, и условно безводне делове терена. Како је већ раније напоменуто, Столови су део великог регионалног ултрамафитског комплекса, где је преовлађујући пукотински тип издани развијен упрво у овим стенским масама.

Пукотински тип издани - Ултрамафитски комплекс

Ултрамафити, односно харцбургити су доминантно распрострањени на подручју природног добра „Столови“. Ултрамафити су у приповршинским деловима веома изломљени и распаднути и представљају средину са пукотинском порозношћу и повољним условима за формирање пукотинске издани. Ултрамафити су покривени растреситим материјалом. Распрострањење ове издани у плану је велико - доминантно. Распрострањење издани по дубини је ограничено малом дебљином приповршинског распаднутог дела харцбургита. Може се рећи да је пукотинска издан ултрамафита једини водоносник од значаја на подручју Столова.

Општа карактеристика пукотинске издани ултрамафита југозападне Србије је велика хетерогеност и дебљина распаднутог слоја која се креће 5 - 30 m (Филиповић, Крунић и Лазић, 2005). На основу увида на терену сматра се да је распаднути слој на овом подручју око наведене доње границе од 5 m. Карактеристична је и неравномерна водоносност по дубини (Филиповић, Крунић и Лазић, 2005). Испод распаднутог приповршинског дела налазе се једри и масивни харцбургити који су практично водонепропусни.

Пукотинска издан је развијена и у андезитско-дацитском комплексу, у гранитоидним стенама са пратећим жичним елементима, кристалистим шкриљцима (гнајсеви, микашисти, амфиболити) а локално и у другим стенским масама.

Пукотинска издан се прихрањује на рачун падавина. Услови прихрањивања су повољани због откривености и висинског положаја. Издан се празни преко извора. Извори су гравитациони и нису бројни. Мале су издашности.

Опште физичко-хемијске карактеристике вода ултрамафита југозападне Србије су без боје, мириса и укуса; температуре 9-15°C, и нешто повећане рН вредности (Филиповић, Крунић и Лазић, 2005). Воде су мале минерализације, најчешће 0,5-1 g/l, и обично хидрокарбонатно-магнезијског типа, неретко и магнезијско- калцијског. По питању

микроелемената хемијски састав може да буде знатно сложенији и воде могу да садрже гвожђе, манган, олово, цинк, бакар, никл, арсен, кобалт, и др., нарочито у зонама металичних оруђења (Филиповић, Крунић и Лазић, 2005). Тврдоћа ових изданских вода је променљива, од меких до тврдих (Филиповић, Крунић и Лазић, 2005).

Због слабе, (готово никакве) хидрогеолошке истражености подручја, о режиму а нарочито резервама вода пукотинске издани не може се готово ништа рећи. Температурни режим вода је у функцији сезонских колебања спољне температуре ваздуха, а ниво издани је у функцији режима падавина (Филиповић, Крунић и Лазић, 2005).

Збијени тип издани

На подручју природног добра „Столови“ стенских маса са условима за формирање збијеног типа издани има мало. Најзначајнија збијена издан формирана је у алувијону Ибра. Осим тога услова за формирање збијене издани ограниченог распрострањења и моћности има у алувијалним наносима Рибнице, Каменице, Мељаничке и Брезанске реке, ретко и њихових притока. Делови ових токови се налазе ван предложених граница природног добра. Алувијалне творевине наведених токова у зони природног добра су малог распрострањења и дебљине, а чешће и одсуствују у клисурастим деловима долина.

ХИДРОГЕОЛОШКЕ ПОЈАВЕ И ОБЈЕКТИ

С обзиром на хидрогеолошке карактеристике подручја Столова и хидрогеолошке појаве и објекти су малобројни.

На подручју ПИО „Столови“ током истраживања је евидентирано неколико извора и каптажа и то:

- Извор испод врха „Усовица“ (1375 м) и репетитора;
- Каптажа на платоу и превоју северозападно од врха „Усовица“ ;
- Извор и каптажа „Ибарски вукови“ (поред пута Жича-врх Столова)
- Извор-каптажа (на западним падинама масива)

Извор и каптажа „Ибарски вукови“ су ретка појава одређена називом. Главна каптажа „Ибарски вукови“ налази се поред пута који води од Жиче на врх Столова, а на западним падинама врха Усовица 1375 m н.в.

Појаве на јужним падинама

На јужним падинама врха Усовица (1375 m н.м.) значајније помена су две појаве повременог истицања подземних вода. Саме појаве нису лоциране већ корита повремених токова који од њих настају и пресецају пут. Појаве се налазе неколико десетина до стотина метара више. Судаћи по крупноћи материјала у коритима, може се закључити да ови повремени токови имају бујични карактер.

Долина Шошанице

У долини тока Шошанице постоји неколико карактеристичних извора слабије издашности, који формирају мање токове који се после кратког тока уливају у Шошаницу, углавном као десне притоке.

Изворишне челенке Шеварског потока и потока Турија

На јужном ободу масива Столова, на јужним падинама Дебелог брда 898 m н.м. налази се превој који раздваја долине Брезанске реке и Клисуре, односно сливове Ибра и Рибнице.

На западној падини превоја формирана је изворишна челенка Шеварског потока. Више повремених извора и пиштевина формирају више слабих повремених токова који се на крају спајају у Шеварски поток. Трасе токова маркира бујнија вегетација. Шеварски поток се западно од Шеварског брда спаја са још једним дужим безименим током који долази са севера и формира реку Шошаницу.

На источној падини превоја формирана је изворишна челенка потока Турија. Неколико повремених извора и пиштевина такође формирају слабе повремене токове који се на крају спајају у поток Турија. Трасе токова маркира бујнија вегетација. Поток Турија се код Ђуровске косе улива у ток Клисуре.

1.1.4. ХИДРОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

Главни масив Столова уоквирен је са запада клисуром реке Ибар, са истока долином Рибнице и њених саставница Клисуре и Сокоље, а са југа, Гвоздачком- Брезанском реком. Читаву западну страну масива Столова пресеца мрежа релативно кратких директних десних притока, које полазе из подножја врхова. Такви су (крећући од југа ка северу): Столски поток, Премовац, Главиначки поток, Изворник, Добространска река, Маглешница, и Замчањска река. Општи природно-географски услови терена - климатске прилике, геолошки састав и земљиште и карактеристике биљног покривача, услови су нешто слабију водност ових токова.

Столова, од неколико изворишних кракова који се спајају на око 1000 m. Генерални правац горњег и средњег тока је ка југу. Долина је уска и клисураста са интересантним долинским меандрима, који су изразити између Чукара и Малог Чукара и у доњем току - испод Шљивићког брда (444 m). Местимично се срећу и деонице тока са каскадама и слаповима. Столски поток се након 7,5 km тока улива у Ибар, испод Осоја (лева долинска страна), на око 275 m н.м. Имајући у виду да је највиши изворишни крак Столског потока на 1270 m, укупни пад је скоро 1000 m, а просечни - 133 m/km, што наглашава ерозивни потенцијал његових вода.

Премовац креће са југозападних падина Марковог брда (1117 m). Извориште је усекао у стрме стране Тепека (1153 m), Марковог брда (1117 m) и Чукара (1056 m). Ток му је кратак, са великим просечним падом. У Ибар се улива на око 280 m н.м.

И долине **Главиначког потока** и **Изворника** су стрме и кратке. Изворник је долину утиснуо између западних падина Тепека, једног од најмаркантнијих узвишења на масиву Столова и нешто низводнијег - Орљујка (652 m), на десној долинској страни. Реч је о токовима средње и слабе водности, који немају значајних притока.

Добространска река настаје на западним обронцима Усовице од два мала потока. На 610 m н.м, прима леву притоку одакле устаљује ток. У горњем току гради уску и шумовиту клисурасту долину. Са обронака Клечка (866 m) прима једину значајну (десну) притоку - поток, да би низводно, у Добрим странама, усекла завршну деоницу свога тока. У Ибар се улива на око 260 m н.м.

Маглешница настаје у Сандуцима, на 885 m н.м, од два изворишна крака који крећу са западних (северозападних) падина Усовице, са висине од 10001050 m. Горњи и средњи ток су представљени уском местимично шумовитом долином. Генерални правац тока је исток-запад. Долина Маглешнице је изразито асиметрична. Маглешница на читавом току нема ниједну леву притоку, док јој са десне стране притиче низ кратких потока, који су у главном периодског карактера. Издваја се поток у чијој је долини изворишна зона - Пиштала и највећи Јагњилски поток .

На Јагњилском потоку налази се водопад укупне висине око 15 m, који је један од најзанимљивих хидрогеографских локалитета, на читавом масиву Столова и као такав представља потенцијални објекат хидролошког наслеђа Србије. Маглешница испод Градске косе (418 m) улази у завршни део тока, да би се на 255 m н.в. улила у Ибар, испод зидина старог Маглич града. Дугачка је око 5 km. Највиши изворишни крак је на 1040 m, па је укупни пад 785 m, а просечни - чак 157 m/km, што сведочи о њеној изузетној ерозивној моћи.

Северозападни део заштићеног подручја одводњавају Замчањска и Црна река. **Замчањска река** настаје испод Куле (421 m) спајањем Стањачке и Трешњарске реке и потока који тече од Коњског тора. Трешњарска река креће са Замчањског јелака - од неколико периодских кракова који се спајају у Трешњарима, на 475 m н.м. Станачка река такође настаје од неколико периодских поточића од којих је најпознатији онај од извора Добре воде. И Станачка и Трешњарска река теку ка северозападу. Средњи токови су им паралелни и раздвојени само косом Клечак - најкраће растојање између долина је мање од 450 m. Долине су им уске, кривудавае, а Трешњарска река прави велики меандар - обилазећи узвишење Велика Градина (451 m). И Замчањска река, низводно од Куле (421 m) и Белоглаве (доњи део тока) гради низ долињских меандара. У Ибар се улива на 223 m н.м.

Црна река настаје од више периодских кракова из подножја Липара (835 m) - Дугачке косе и Карауле (904 m) - Коларске косе, на северном (северозападном) ободу заштићеног подручја. Генерални правац пружања тока је запад-северозапад. Долина је уска и стрма, покривена вегетацијом шуме и жбуња. Леве притоке (са стране Столова) су значајније - бројније и водније, и ређају се, низводно: Стеванин поток, Мостиринац, Локвањац (у средњем току, са десне долињске стране је локалитет Локве) и низ безимених, периодских потока. Црна река у средњем току гради низове каскада и малих слапова, што употпуњава живописност предела. Тек пред ушћем у Ибар, у селу Црна река, долина Црне реке се делимично шири. Црна река се након 3,75 km, у истоименом селу, на око 225 m н.м, улива у Ибар. Њен укупни пад је око 600 m, а просечни око 160 m/km, што је уз релативно стабину водност, показатељ значајне ерозивне снаге.

Жичка река настаје у подножју Озрена (956 m) у чије је обронке утиснула релативно широку изворишну челенку. Управо су изворишни делови и горњи део слива обухваћени заштитом. Низводно од локалитета Гради на око 400 m н.м. устаљује ток, усмеравајући се ка

северу. Тај смер Жичка река задржава све до ушћа у Ибар. Лево притоке Жичке реке су значајније - дуже и водније: Видосавачки поток, Ђурђин поток, безимени поток који тече са Брезјанске косе и поток Бошковац. У доњем току Жичка река благо меандрира, ширећи долину, да би испред манастира Жиче ушла у алувијалну равну Ибра. Испред ушћа у Ибар, које је на око 205 m н.м. Жичка река је каналисана.

Камиџорска река настаје на источним падинама Озрена, спајањем потока Велики Глувач и пар периодских изворишних кракова, на око 530 m н.м. На исток ка реци Рибници одводњава североисточне делове заштићеног подручја. Долина, упоредничког правца, је уска, у средњем и доњем току са релативно развијеном мрежом притока - потока: Церјански, Глогови и Дачовски поток са леве и Хајдучки и неколико безимених са десне стране. Камиџорска река се улива у Рибницу наспрам Каменичке косе, на 303 m н.м.

Мељаница је слив усекла између северних и североисточних падина главног масива Столова и јужних и југоисточних обронака Озрена. Имајући у виду величину слива, развијеност хидрографске мреже и положај, представља средишњи хидрографски објекат на заштићеном подручју. Мељаница настаје у близини Јелове, спајањем потока Вилова и Мирајице, на 482 m н.м.

Вилова настаје на јужним падинама Карауле (904 m) и Ерских ливада (967 m), од неколико периодских поточића. Ови мали токови се састају испод Криве косе, одакле Вилова устаљује ток. Вилова тече уском долином, стрмих шумовитих страна, примајући неколико слабих периодских притока. Усецајући дубље долину, прави мале долине меандре. Пре састава са Мирајицом долина се незнатно шири, а тај (визуелни) утисак појачава смена шумске - вегетацијом жбуња.

Мирајица настаје у изворишном облуку који окружују: Велика Караула (913 m), Царевића јелак (1163 m), Усовица (1211 m) и Боровита коса. Долинске стране су изразито стрме и неприступачне, обрасле шумском вегетацијом, у оквиру које су заступљене састојине четинара (смрче). Долине периодских притока су изузетно занимљиве, великог пада и ерозивног потенцијала, о чему сведочи и изузетно крупан стенски материјал у њиховим коритима. На овом подручју нема приметних антропогених активности. Таква је долина-клисурица Боровитог потока, усечена у подножју Боровите косе. Низводно од састава са Боровитим потоком, Мирајица шири долину и смањује пад, до састава са Виловом. Након састава, са именом Јелова, ова речица тече ка југоистоку све до ушћа са Галешком реком на 429 m н.м.

Галешка река настаје испод Жежнице (851 m), одводњавајући северне шумовите падине Столова (десна долинска страна) и леве огољеније долинске стране - подножје Голеша (781 m). Низводно од састава са Галешком реком, сада као Мељаница, река изразитије меандрира, и са већом водности, улази у подручје са интензивнијим антропогеним утицајима. Мељаница се улива у Рибницу на око 320 m н.м, као лева притока. Југоисточни део заштићеног подручја одводњава речица **Турија**. Настаје спајањем **Бакчинског потока**, који креће са јужних падина главног била и **Клисуре**, која тече са југа - од села Брезна. Турија се узводно од села Каменица, на око 360 m н.м. састаје са Сокољом, која тече са Гоча, чинећи Рибницу.

Шошаница представља десну саставницу Брезанске (Гвоздачке) реке с којом се састаје испод Кунаре (669 m), на око 470 m н.м. Шошаница настаје у истоименом селу, спајањем два изворишна крака: десног, који креће са јужних обронака Равног стола (997 m) и левог,

Шеварског потока, који креће са падина Стублића (840 m) и Дебелог брда (898 m), на 585 m н.м. Низводно, Шошаница усмерава ток ка југу- југозападу. Долина је стешњена, па Шошаница између Козаришта (Пеловско брдо, 808 m) и Кунаре прави неколико интересантних, наглих скретања - окука. Ток Шошанице је дугачак приближно 4,25 km. Укупан пад је 470 m, а просечни 111 m/km.

Од састава са **Брезанском реком** (и под тим именом), долина - све до Беле главе (536 m), на десној долинској страни, прави серију изразитих долинских меандара. Брезанска река је лева притока Ибра у који се улива на око 300 m н.м. у источном подножју Колевке (610 m).

1.1.6. ПЕДОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

Серпентинити се као матични супстрати за образовање земљишта јако издвајају од осталих силикатних стена. Њихова особеност састоји се првенствено у томе што се на њима образују земљишни комплекси сасвим специфичног изгледа и посебног еколошког значаја, због чега су често насељени и специфичном серпентинитском вегетацијом. И поред наизглед једноличне серпентинитске подлоге, педолошки покривач је доста разноврстан, јер се јављају земљишта различите старости и различитог еколошког значаја.

Општа одлика типова земљишта који се јављају на серпентинитима јесте њихов специфични хемијски састав. Ту се на првом месту истиче врло јака несташница хранљивих елемената, који се огледа у сиромаштву земљишта са калцијумом и калијумом, уз присуство великог садржаја магнезијума. Серпентинити често садрже и велике количине (никла, хрома, кобалта и др.) који могу бити и токсични за многе биљке. Од физичких особина истиче се првенствено механичка дробљивост стена на крупније одломке, због чега су сва серпентинитска земљишта јако скелетна и пропустљива за воду. Већина серпентинитских стена је пак слабо пропустљива за воду, што је главни узрок појаве јаке ерозије и клизишта у овим подручјима.

На геолошкој подлози серпентинит формирана су хумусно - силикатна земљишта. Ова земљишта су доста плитка и од саме површине садрже доста крупног скелета. Боје су црне, са јачом или слабијом рудом нијансом. По механичком саставу су иловаче са доста праха и ситног песка. Структура је зрнаста и јако стабилна у води, нарочито на травним површинама. Ова земљишта су углавном слабо кисела. У еколошком смислу то су због мале дубине и јако изражене пропустљивости за воду, доста ксеротермна земљишта. Друго земљиште на серпентиниту је смеђе (рудно) земљиште. То су плитка до средње дубока земљишта. Најважнија њихова карактеристика је врло висок садржај незаобљених одломака стене у читавом профилу. Богатство оваквим скелетом уз доста лаки (иловачи) гранулометријски састав чини их врло пропустљивим за воду. Реакције су слабо киселе до неутралне. На геолошкој подлози од андезита формирано је смеђе земљиште.

Ово земљиште је по развијености и дубини профила веома хетерогено. По механичком саставу ово земљиште спада у средње тешку и лаку иловачу. Воду добро упија и добро пропушта, кад је под вегетацијом. Због плиткоће нема велике моћи акумулације воде. Аерација је добро изражена.

1.1.7. БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТ

Број национално и/или међународно значајних врста у флори Столова је 295.

Забележено је укупно 164 лековите врсте, од којих је за 41 врсту, према Уредби о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне, потребно тражити дозволу за сакупљање од надлежног Министарства. Популације ових лековитих (мајчина душица, кантарион, хајдучка трава, трњина, подубица, трава ива и др.), самониклих, односно комерцијано значајних биљака су бројне и честе и могле би имати већи значај са становишта комерцијалне експлоатације. Врста жута линцура - *Gentiana lutea* (Слика 19) је веома цењена лековита врста и могла би се плантажно узгајати. Јавља се на неколико локалитета у популацијама чија је бројност преко 30 јединки (Равни Сто-Пландиште, Боровита коса, Усовица, клисура реке Вилове и др.).

Посебну вредност биодиверзитета овог подручја представљају ендемичне и реликтне, односно ретке и угрожене врсте васкуларне флоре. Специфичност флоре и вегетације је пре свега условљена утицајем серпентинске геолошке подлоге. Услед просторне изолованости серпентинитских области, и услед чињенице да физичко-хемијска својства серпентинитске подлоге селективно делују на многе биљне врсте, серпентинофите су у највећем броју случајева и ендемити. Највећи број ендемита које срећемо на овом подручју спада у групу балканских ендемита који својим распрострањењем не прелазе границе балканског полуострва. Такође су присутни и субендемични таксони који се осим на Балканском полуострву јављају и у суседним регионима. У флори целокупног простора констатована су 32 ендемична таксона. Издвајамо најзначајније: *Alyssum markgrafii* (локације: - Липар, Клечак, Орлујак, Велики Чукар, Орловина, Паљевина и др.), *Eryngium serbicum* (локације: Бела глава, Равни Сто-Пландиште), *Helleborus serbicus* (локације: Рудача, Жички поток, Црна река, Маглич, Витош, Орловина, Липар, Клечак, Орлујак, Паљевине и др.).

Такође, читаво подручје, а посебно клисурасти делови, одликује се присуством старих-реликтних биљних врста као што су: *Epimedium alpinum* (девет југовића), *Eriophorum latifolium* (ветрогон), *Hedera helix* (бршљан), *Staphylea pinnata* (кљочика), *Ostrya carpinifolia*, *Syringa vulgaris* и сл.

МЕЂУНАРОДНО ЗНАЧАЈНЕ ВРСТЕ

На истраживаном подручју забележене су и међународно значајне врсте биљака које се штите не само према одредбама националног већ и европског законодавства (Република Србија је у процесу приступања Европској унији имала задатак да изврши усаглашавање националног законодавства са међународним). Највећи број врста које су наведене на међународно значајним листама, правни инструменти (Директива о стаништима, Бернска конвенција, ЦИТЕС и ЕУ Уредба о промету) помоћу којих се спроводи заштита ретких и угрожених биљних врста и њихових станишта, односно врши контрола промета и трговине јединки и њихових делова и деривата, на подручју Европе, већ су укључени у националне листе.

Од свих европских прописа који се односе на очување ретких и угрожених биљака и њихових станишта, највећи значај има **Директива о стаништима**. На три додатка ове Директиве укупно је наведена 641 врста и подврста васкуларних биљака са подручја Европе. Од тог броја у Србији је забележено 66 врста, односно 37 врста и два рода.

За шест врста са подручја Столова, а које се наводе у Додацима Директиве, Србија тек треба да пропише мере управљања (*Galanthus nivalis* - висibaба, *Gentiana lutea* - линцура, *Lycopodium clavatum* - пречица и *Ruscus aculeatus* - кострика), односно за врсте *Anacamptis pyramidalis* и *Echium russicum* (Слика 19.) издвоји NATURA 2000 подручја.

Врсте *Anacamptis pyramidalis* и *Echium russicum* (Клисуре Шошанице, Равни Сто-Планиште) се налазе на Додатку II (листа врста биљака и животиња за које се одређују и проглашавају NATURA 2000 подручја) (Табела 1.). За њих је потребно на територији целе Републике Србије одредити која су то одговарајућа станишта (локалитети) која би се предложила за NATURA 2000 подручја. С обзиром да на Столовима ове популације нису ретке, није неопходно „заштитити“ сва станишта према правилима која налаже Директива. Као и свако друго станиште на територије Србије и станишта на Столовима би се нашла на прелиминарној листи свих NATURA подручја оног дана када Србија уђе у Европску унију (Прелиминарна национална листа). Треба имати на уму да се само 20 % целокупне популације у Србији једне врсте ставља под вид „NATURA 2000 заштите“.

Остале четири врсте (линцура, кострика, пречица и висibaба) које су наведене на Додатку IV (листа строго заштићених врста које је забрањено сећи, чупати, сакупљати или на било који други начин уништавати на природним стаништима) је потребно пратити како би се популације очувале у повољном стању.

Сви представници из фамилије орхидеја (фам. *Orchidaceae*) и висibaба се налазе на листи ЦИТЕС конвенције (Конвенција о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре), која има за циљ да осигура да међународна трговина дивљим врстама, њиховим деловима и дериватима не угрози опстанак популација врста којима се тргује у природи. *Fritillaria montana* (Дегенова кошутица) и *Narcissus radiiflorus* (нарцис) су на Бернској конвенцији. Конвенција Савета Европе о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта је обавезујући међународни правни инструмент у области очувања природе. У односу на укупан број таксона који су обухваћени Додатком I и Резолуцијом б Бернске конвенције, у Србији је присутно 52 таксона, од којих се 32 наводи и на додацима Директиве о стаништима.

На „Европској црвеној листи васкуларне флоре“ (European Red List of Vascular Plants), са статусима угрожениости према критеријумима IUCN-а из 2011. публиковане од стране Европске комисије (Bilz et al., 2011) на истраживаном подручју се налази 81 врста од укупно 483 врсте са ове листе колико их има у Србији. Највећи број таксона (74) је у категорији „последња брига“ (LC, Least Concern - таксони који нису одређени као зависни од заштите ни као скоро угрожени али би се у будућности могли наћи међу угроженим таксонима Европе), четири су без „довољно података“ (DD - data deficient) док су три врсте „критично угрожене“ (CR Critically Endangered).

Инвазивне биљне врсте

Према IUCN (International Union for Conservation of Nature www.IUCN.org) инвазивне врсте су „биљке, животиње и други организми интродуковани од стране човека изван

граница свог природног распрострањења, где су се они успоставили и даље се шире делујући негативно на локалне екосистеме и врсте“ или поједностављено „инвазивне врсте су оне које угрожавају биодиверзитет одређеног подручја на генском, специјском и екосистемском нивоу“.

На националном нивоу не постоји законски дефинисан списак инвазивних врста биљака животиња и гљива са регулисаним мерама контроле и сузбијања. Као полазна основа за одређивање инвазивних врста искоришћена је прелиминарна листа инвазивних биљних врста Србије (Лазаревић *и сар.*, 2012).

На Столовима, као у многим природним и добро очуваним (чини се скоро дивљим) пределима Србије, богатом биљном диверзитету, осим ретких и значајних аутохтоних врста, нажалост, доприносе и представници алохтоне флоре (од којих су неке врсте и инвазивне). Образовањем рудералних станишта омогућен је раст многобројним рудералним врстама: *Amaranthus retroflexus*, *Echinochloa crus-galli*, *Erigeron annuus*, *Galinsoga parviflora* и *Polygonum aviculare*. Посебно су значајне јер их треба држати под контролом, инвазивне врсте биљака: *Ambrosia artemisiifolia* (амброзија), *Echinocystis lobata*, *Erigeron annuus* (красолика), *Erigeron canadensis* (репушњача), *Galinsoga ciliata* (коница), *Galinsoga parviflora* (коница), *Phytolacca americana* (винобојка).

На заштићеном подручју евидентирано је 65 врста правокрилаца, 30 врста зрикаваца, 3 попца и 32 врсте скакаваца. Овако значајан диверзитет фауне правокрилаца може се објаснити релативно добро очуваним и разноврсним фитоценозама које представљају примарна станишта ове групе инсеката где су доминантне фитофагне врсте.

Највећи број откривених врста има шире распрострањење у Србији па и на Балканском полуострву, али су пронађене и неке врсте које представљају балканске ендемите са релативно ужим ареалом. Једна од таквих врста је велики предаторски зрикавац, *Saga campbelli campbelli*, описана из Грчке (околина Солуна), али касније пронађена и у Бугарској, Румунији (подручје Добруце), Албанији, Македонији и недавно у Србији (Бенерал Јанковић) (Павићевић и Караман, 2001). Једна мања популација ове врсте пронађена је на падинама брда Маглич у Ибарској клисури, која је под јаким утицајем субмедитеранске климе. То је уједно и најсевернији налаз ове ретке врсте на Балканском полуострву. Значајан је и налаз недавно описаног зрикавца, *Tettigonia balcanica*, чији ареал обухвата централне, западне и северне делове Балканског полуострва. На планини Столови пронађена је мања популација ове врсте само на једном микролокалитету на висини од око 1000m. На истом микролокалитету са *T. balcanica*, пронађена је ретка врста *Isophya clara* која има дисјунктан ареал на Балкану. Описана је из Црне Горе (планина Дурмитор) а пронађена је и у Босни, западној и југозападној Србији.

Неке од пронађених врста налазе се у Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених (SZ) и заштићених (Z) дивљих врста биљака, животиња и гљива, Предлогу за националну Црвену листу правокрилаца Србије (NCLS) и у IUCN Црвеној листи. Приликом израде Предлога за Националну црвену листу правокрилаца Србије (NCLS) коришћена је иста категоризација као у IUCN Црвеној листи: крајње угрожена (CR), угрожена (EN), рањива (VU), скоро угрожена (NT), најмања брига (LC), недовољно података (DD).

Овако велики и значајан диверзитет правокрилаца на подручју планине Столови, који укључује и врсте које су већ под различитим степеном заштите, указује на сву неопходност што хитније заштите истог. При томе се мисли пре свега на заштиту различитих фитоценоза чији су правокрилци саставни део.

Истраживањима је укупно евидентирано 10 врста риба из 4 фамилије (fam. Salmonidae: *Salmo trutta* - поточна пастрмка; fam. Cyprinidae: *Alburnoides bipunctatus* - двопругаста

уклија, *Barbus balcanicus* / syn. *B. peloponnesius* - поточна мрена, *Gobio gobio* / syn. *G. obtusirostris* - кркуша, *Phoxinus phoxinus* - пијор, *Rhodeus sericeus* - гавчица, *Squalius cephalus* / syn. *Leuciscus cephalus* - клен; fam. Cobitidae: *Cobitis* sp. - вијун, *Sabanejewia balcanica* - балкански вијун; fam. Balitoridae: *Barbatula barbatula* - бркица) и једна врста рака (fam. Astacidae: *Austropotamobius torrentium* - поточни рак) (Прилог бр. 5).

У односу на диверзитет риба, највећи број врста је евидентиран у Рибници, као и у Замчањској и Црној реци на ушћу у Ибар. Са изузетком водотока Црна река на локалитету Дугачка коса, где осим поточног рака није забележан налаз риба, на свим осталим локалитетима је евидентирана поточна мрена, која представља чак једину регистровану врсту на 7 истраживаних локалитета. У односу на остале врсте, по учесталости доминирају плиска (двопругаста уклија), клен и поточна пастрмка. Поточни рак је, са изузетком Брезанске реке, доњег тока Рибнице, Мељанице и Јелове, регистрован у свим осталим водотоцима.

Иако је река Ибар изван просторног обухвата предложеног за заштиту, овде се помиње као најважнији водоток који представља значајно станиште и главни миграторни пут риба брдско-планинских потока, речица и река са подручја Столова. На основу података Симић и Симић (2011; 2014; 2015), у делу реке Ибар на локалитетима Жичко поље и Црна река код Богутовца, кој и се налазе у близини истраживаног подручја Столова, укупно је евидентирано 17 врста риба (плиска, поточна мрена, кркуша, гавчица, клен, вијун *Cobitis taenia*, бркица, уклија *Alburnus alburnus*, речна мрена *Barbus barbus*, крупатица *Blicca bjoerkna*, бабушка *Carassius gibelio*, скобаљ *Chondrostoma nasus*, чебачок *Pseudorasbora parva*, бодорка *Rutilus rutilus*, сом *Silurus glanis*, греч *Perca fluviatilis* и велики вретенар *Zingel zingel*).

Према дистрибуцији ихтиофауне у односу на надморску висину (Ристић, 1977), која се креће од око 240 до 1324 m, колико износи највиши врх Столова, воде истраживаног подручја припадају горњем, средњем и доњем салмонидном (пастрмском) региону као и горњем (тзв. мренском) и средњем ципринидном (шаранском) региону. Међутим, ове речице су кратког тока и бујичног карактера и по саставу рибљег фонда највише одговарају доњем салмонидном и горњем ципринидном региону, са присутним пратећим врстама као што су плиска, поточна мрена, пијор, кркуша, клен, вијуни и бркица, а на шта указује и фауна риба која је присутна у речном току Ибра на потезу који окружује планину Столови.

Истраживани водотоци представљају риболовне воде у оквиру рибарског подручја „Ибар“ које је утврђено Решењем о установљавању рибарских подручја (Службени гласник РС, бр. 90/2015), а које је уступљено на коришћење привредном друштву за производњу, трговину и услуге „Плус Спорт“ д.о.о. из Краљева за период 2012-2020. године. Према некадашњем Решењу о одређивању рибарских подручја (Службени гласник РС, бр. 115/2007, 49/2010 и 60/2012), ово рибарско подручје је у периоду од 2007. до 2015. године било у оквиру рибарског подручја „Србија - југозапад“.

У складу са Законом о заштити природе, односно Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник Републике Србије“ бр. 5/2010, 47/2011 и 32/2016), од посебног значаја за очување биолошке разноврсности од присутних врста риба представљају вијуни из рода *Cobitis* и балкански вијун (у Рибници) и поточни рак (евидентиран у већини водотока), јер представљају строго заштићене врсте (Прилог бр. 6.) Од осталих 8 врста, 5 има статус заштићених дивљих врста (поточна пастрмка, плиска, поточна мрена, кркуша и клен), и у

складу са законском регулативом, могу се под одређеним условима и користити. Иако без статуса заштите, нити су од посебне економске важности, јер не представљају ни комерцијалне врсте, нити су интересантне за рекреативне риболовце, гавчица, пијор и бркица представљају врсте од значаја за очување укупне биолошке разноврсности, како на регионалном, тако и на националном нивоу.

На Прелиминарном списку врста за Црвену листу кичмењака Србије (Васић *и сар.*, 1990) се налазе поточна пастрмка, гавчица и бркица. Списак врста кичмењака представља основу и полазиште за рад на Црвеној листи, односно Црвеној књизи кичмењака Србије и обухвата све потенцијалне врсте кичмењака у Србији за које се предузимају или за које треба да се предузму мере заштите и очувања.

Наредбом о мерама за очување и заштиту рибљег фонда („Сл.гласник РС“, бр. 56/2015) је утврђено да се од присутних врста на подручју Столова под трајним ловостајем налази само поточни рак, док су за поједине врсте риба прописани режим риболова и период ловостаја.

Забрана риболова у периоду ловостаја односи се на врсте као што су поточна пастрмка (1. октобар - 1. март) и клен (15. април - 31. мај), док је за одређене врсте утврђена забрањена лова испод минимално дозвољене величине (поточна пастрмка - 25 cm, клен - 20 cm, поточна мрена - 15 cm и кркуше - 10 cm). Овим актом је за рекреативне риболовце ограничен дневни улов (највише 5 kg аутохтоних врста риба), а за поједине врсте риба и број примерака (поточна пастрмка - три комада збирно). Ако један уловљен примерак прелази масу од 5 kg, за све аутохтоне врсте риба, не важи ограничење дневног улова у комадима, већ се у таквим случајевима сматра да је испуњен дневни улов рекреативног риболовца.

Са аспекта заштите и очувања одређених врста риба и/или њиховог одрживог коришћења, а на основу свега наведеног, од националног и међународног значаја се издвајају поточна пастрмка, плиска, поточна мрена, гавчица и сви вијуни, као и поточни рак.

Уз евидентиране рибље заједнице по појединачним водотоцима и наведени статус врста риба и ракова на националном и међународном нивоу, као лимитирајући фактор за могућност њиховог одрживог коришћења представља чињеница да је реч о мањим бујичним водотоцима који периодично пресушују. Имајући у виду да тиме рекреативни риболов и риболовни туризам нису атрактивни, нити постоје посебно риболовно интересантни ревири на свим наведеним водотоцима који се уливају у Ибар, изузев реке Рибнице, на њима треба и забранити сваки риболов, изузев риболова у научноистраживачке сврхе.

Фауна водоземаца и гмизаваца масива Столова је релативно богата и разноврсна. Богатство фауне одређено је комбинацијом бројних еколошких фактора, положајем који ова два масива заузимају на Балканском полуострву, као и историјом формирања овог дела копна. На поменутом простору среће се више предеоних типова, а међу њима сваки има посебну историју настанка и специфичан састав фауне.

Од врста водоземаца које се срећу на истраживаном простору могу се поменути следеће: *Salamandra salamandra* (Linnaeus, 1758), *Bombina variegata* (Linnaeus, 1758), *Rana dalmatina* Bonaparte, 1840, *Hyla arborea* (Linnaeus, 1758), *Pelophylax ridibundus* Pallas, 1771, *Bufo bufo* (Linnaeus, 1758), *Bufo viridis* Laurenti, 1768.

Од гмизаваца врсте које насељавају овај простор су: *Anguis fragilis* Linnaeus, 1758, *Ablepharus kitaibelii* Bibron & Bory, 1833, *Lacerta agilis* Linnaeus, 1758, *Lacerta viridis* (Laurenti, 1768), *Podarcis muralis* (Laurenti, 1768), *Podarcis tauricus* (Pallas 1814), *Dolichophis*

caspius (Gmelin, 1789), *Coronella austriaca* Laurenti, 1768, *Zamenis longissimus* (Laurenti, 1768), *Natrix natrix* (Linnaeus, 1758), *Natrix tessellata* (Laurenti, 1768) и *Vipera ammodytes* (Linnaeus, 1758).

Најзначајнији делови планине Столова са аспекта заштите и очувања фауне водоземаца и гмизаваца су све падине које се пружају ка Ибру. Посебно значајни су почетни као и завршни делови свих водотокова у пролећном периоду када се обавља мрест водоземаца.

На заштићеном простору регистровано је 125 врста птица, што представља 35,51% од укупног броја врста (352) регистрованих у Србији (Шћибан *и сар.*, 2015). Подаци о фауни птица Столова само су делимично публиковани (Radaković 2004, 2006, 2008; Radaković *et al.*, 2006).

Највећи број врста птица је строго заштићен према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“, бр. 5/2010, 47/2011, 32/2016 и 98/2016)

На међународном нивоу врсте забележене на овом подручју су заштићене кроз сет међународних конвенција и директива. Један од најважнијих докумената за заштиту птица у Европи је Директива о птицама (209/147/ЕЦ). На подручју је евидентирано 30 врста (укључујући и изумрлу врсту са подручја *Tetrao urogallus*) са додатка I ове Директиве, што ово подручје сврстава у потенцијална SPA односно Natura 2000 подручја. За врсте са додатка I држава чланица је обавезна да одреди посебна подручја за њихову заштиту (SPA).

Међу посебно значајне врсте птица подручја Столова треба издвојити камењарку *Alectoris graeca*, суруг орла *Aquila chrysaetos*, змијара *Circaetus gallicus*, голуба дупљаша *Columba oenas*, модроврану *Coracias garrulus*, шумску шеву *Lullula arborea*, планинску ушату шеву *Eremophila alpestris balcanica*, коса камењара *Monticola saxatilis* и беловрату мухарицу *Ficedula albicollis*.

Најбројнију групу сисара чине глодари (Rodentia) са 13 присутних врста (и 3 потенцијалне). За њима следе звери (Carnivora) са 11 присутних врста и 1 потенцијално присутном и бубоједи (Eulipotyphla) са 8 присутних врста и 1 потенцијално присутном. Слепи мишеви (Chiroptera) су заступљени са 4 врсте (+2). Најмалобројнији су папкари (Artiodactyla) са 3 и зечеви (Lagomorpha) са 1 врстом.

Све врсте звери имају статус „заштићена дивља врста“, изузев видре и мрког медведа, које има статус строге заштите. Шарени твор је такође врста под строгом заштитом.

Посебно је интересантно присуство дивокозе. Ова врста је на просторе Столова унета у периоду 1964.-1965. година (укупно унете 33 јединке). Након почетног раста популације, услед небриге и неконтролисаног криволова, у релативно кратком периоду ове су животиње нестале са подручја Столова. Ново уношење се реализује у протеклом периоду, почев од

2007. године. У сврху формирања стабилног фонда дивљачи за насељавање и других крајева Србије, у долини реке Мирајице, подно Усовице и Чикера је изграђен и репро-центар за дивокозу, за сада јединствен у Србији. Предузете управљачке мере дају добре резултате, тако да осим у оградни, постоји део популације који обитава у слободној природи, заузимајући постепено погодна станишта са обе стране главног гребена Столова. Више породичних група је своје присуство усталила на западним странама планине, према

Маглич-граду. Процена је да оба дела популације (у оградџи и ван ње) тренутно броји више десетина јединки.

Својеврстну занимљивост на Столовима представља и присуство тзв. „дивљих“ коња, који су често предмет медијских написа, репортажа и филмских прилога у масовним медијима. Уистину, веће или мање породичне групе ових животиња лутају пространима Столова као готово слободне. Ипак, ове животиње имају своје власнике.

1.1.8. ПРЕДЕОНЕ ОДЛИКЕ

Предео изузетних одлика „Столови“ се налази у централној Србији. Морфолошки је јасно издвојен, односно, ограничен речним токовима реке Ибра на западу, Брезанске реке на југу, Рибнице на истоку и Црне реке на северу. То је простор скоро неприступачан, оштрих теренских форми, дубоких клисура са великим теренским нагибима и оскудном вегетацијом. Реке и потоци чије су долине усечене у стрме стране Солова, рашчланиле су планину на дугачке гребене и косе и дале јој звездасти облик, па се обронци Столова окомито спуштају са врхова Чикер и Усовица ка суседном Озрену, Троглаву, Чемерну, Баби и Студеној планини.

Поред бројних водотокова, Столови се убрајају у планине са мало воде, јер преовлађују серпентинске стенске масе, релативно пропустљиве, па у сушним деловима године многи извори ослабе или потпуно пресуше.

Западне падине Столова, познате под именом Добре стране, према југу и југозападу стрмо се спуштају према Ибру, претежно су камените са бројним сипарима и одломљеним стенама које клизе ка реци. Ово је простор покривен шикарама, травнатим покривачем и вегетацијом стена. На овом подручју налази се станиште аутохтоног јоргована, које се може видети још и уз реку Мељаницу, највећу притоку Рибнице која усеца дубоку и дугу долину раздвајајући остатак планине од главног гребена, Равног Стола.

Гребен Равног Стола је зарављен и обрастао травном вегетацијом. Крајем месеца маја, на ливадама цветају нарциси па овим поводом Планинарско друштво „Гвоздац“ из Краљева, организује манифестацију „Нарцису у походе“. Планинарска стаза која води до Равног Стола дуга је око 21 km, а њоме се савладава успон од око 1000 m.

Северне падине Столова, окренуте према краљевачкој котлини и Матарушкој бањи, далеко су блаже и испресецане су живописним долинама Жичке, Црне и Замчањске реке. Обрасле су углавном листопадном шумом, а четинарске целине су ретке.

Због великих нагиба терена и велике изложености ерозији и спирању, педолошки покривач је плитак, скелетоидан и неповољних својстава, па је то, уз оштру климу, основни разлог скромне и врло ограничене пољопривредне производње, те је изостало и масовније насељавање. Међутим, непрегледне голети Столова, упркос суровим условима, дом су полудивљим коњима који деценијама опстају на овом подручју.

Осим значајних природних вредности, подручје Столова је познато по културно-историјском наслеђу. На овом простору се налази непокретно културно добро од изузетног значаја - средњовековни град Маглич. Смештен је на уском платоу, стеновитог гребена, изнад десне обале реке Ибра. Овај град-тврђава из доба Немањића је пример изузетног неимарства средњег века. Ово подручје се налази у саставу српске државе и њеног настанка и игра важну улогу у привредном, друштвеном и политичком животу. Бројни манастири:

Студеница, Жича, Љубостиња, Градац и Павлица, као и средњовековни град Маглич (Слика 27), сведоче о постојању духовног центра младе српске државе на овим просторима.

Претпоставља се да је име планине „Столови“ повезано са српским архијепископом Светим Савом који је први „столовао“ у манастиру Жича на северним обронцима планине. Жича је један од најзначајнијих српских манастира - црква посвећена Вознесењу Господњем подигнута је 1210. године по налогу великог Жупана Стефана, који је у њој крунисан и постао Првовенчани, односно првокрунисани краљ Срба. Када је српска црква постала аутокефална (1219. године) Жича постаје њено прво седиште.

Двадесетак километара уз Ибар, на западним падинама Столова, налази се стари град Маглич, који је служио као рефугијум Жичког архиепископског средишта, али и као повремена резиденција архиепископа Данила II који га је изградио. Основна намена му је била одбрана манастира Жича и Студенице од непријатељских напада. Положај је омогућавао граду да господари путем који пролази кроз клисуру. Град је нападачима са севера затварао улаз у долину Ибра. Средином XV века запоседају га Турци. Почетком XVI века, је у граду било 20 људи на челу са диздаром. 1689. године привремено га освајају српски устаници. На аустријским картама из 1718. године забележен је „Замак Маглич“, а 1783. године село Маглич. Последњи пут, Маглич је одиграо значајну улогу током II српског устанка.

2. Главне створене вредности

Град Маглич (непокретно културно добро од изузетног значаја) - утврђење, које одговара типу замка, има неправилну основу, издуженог облика, прилагођену неравном, стеновитом терену. Гребен на коме се налази, са источне стране је пресечен вештачким ровом, усеченим у стену, дубоким и широким око 15 m, чиме је отежан приступ граду. Бедеми Маглича ојачани су са осам кула, правоугаоне основе, које су распоређене на правилном растојању и отворене према унутрашњости утврђења. Главна кула, истурена према североисточној, приступачној страни, знатно је већа и пространија од осталих. Има облик неправилног шестоугла и висока је око 20 m. Улаз у њу је био на другом спрату, а у подножју се налазила велика, укопана цистерна. На супротном, југозападном крају смештене су, једна уз другу, три куле које су контролисале прилаз са Ибра. У Маглич се улазило кроз капију смештену између кула на северном бреду. Изнад улаза, са спољне стране, налазила се полукружно засведена ниша, у којој је смештена представа патрона града - вероватно Св. Ђорђа, заштитника града. Лево и десно од главног улаза налазе се две простране грађевине, без преградних зидова. У унутрашњости утврђења, уз северни бред, очувани су остаци палате, која је имала два спрата, са присутним елементима готичког стила на прозорским отворима. Палата је била правоугаоне основе, димензија 17x8 m са високим кровом на две воде. Уз палату се налазила црква једнобродне, издужене основе, посвећена заштитнику града - св. Ђорђу.

Гробље у засеоку Шошаница - надгробни споменици из XIX века. У облику су крста, са крацима који се троугласто завршавају. На њима се уочава спретност и умеће мајстора клесара. Поред текстова уочавају се изузетни декоративни елементи - антропоморфне представе и геометријске декорације.

Предео изузетних одлика „Столови“ је готово ненасељен простор, очуване природе, местимично испресецан лошим макадамским и шумским путевима.

Слабо насељени засеоци, састављени од групација збијених објеката са међупросторима који се користе у пољопривредне сврхе, налазе се на ободу природног добра, у долинама Турије, Шошанице и Мељанице, на површима и благим странама узвишења. Изолованост, поготову у саобраћајном смислу, неразвијеност у погледу привредних и друштвених делатности утицала је на убрзану депопулацију - старење популације, смањење наталитета и природног прираштаја.

Инфраструктурна опремљеност на подручју природног добра је минимална.

Саобраћајна доступност и путна опремљеност. Окосницу саобраћајне путне мреже представља Ибарска магистрала - државни пут 1Б реда 22, која са западне стране тангира природно добро. Пут је савремено опремљен и добро одржаван. Од изузетног је значаја не само за природно добро већ и за цео регион. Мањег значаја је магистрални пут Матарушка бања - Рибница - Краљево - Кованлук - Каменица - Брезна, који са северне и источне стране окружује подручје.

Најпогоднији приступ до северних делова планине Столови је од Краљева, преко манастира Жича, уз Жичку реку, или од Краљева асфалтним путем Краљево- Каменица до подножја, а затим сеоским путем (лошим) до гребана. Најчешће се користи правац од планинарског дома у Брезни. Подручје природног добра тангира и железничка пруга која из правца Београда, преко Лапова и Крагујевца иде ка Краљеву и Чачку.

Простор у границама природног добра одликује се слабо развијеном путном мрежом коју чине некатегорисани макадамски и шумски путеви, лоших карактеристика, којима се могу кретати углавном теренска возила. Ови путеви су недовољне ширине, без основних саобраћајних, геометријских и конструктивних података о путевима и објектима на њима. Засеоци којих има само на ободу природног добра немају организовано снабдевање водом за пиће. Снабдевају се индивидуално каптирањем извори који су најближи месту становања. Канализациони системи не постоје.

Снабдевање електричном енергијом врши се преко преносног система ЕПС-а. Чести су проблеми са опадањем и осцилацијом електро напона. Нисконапонска мрежа је због велике заступљености дотрајалих дрвених стубова, као и због великих дужина нисконапонских извода у релативно лошем стању (потребна реконструкција).

Телекомуникациона инфраструктура - постоји проблем слабе покривености сигнала мобилне телефоније. Потпуно су покривена само већа насеља.

Термоенергетска инфраструктура и обновљиви извори енергије - на овом простору не постоје системи развода енергије високог стандарда - гасоводна и топловодна инфраструктура. За задовољење топлотних потреба у домаћинствима користи се највећим делом огревно дрво и у значајној мери угаљ.

2. ОЦЕНА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Простор који обухвата Предео изузетних одлика „Столови“ представља комплекс природних вредности који својим колоритом чини главну карактеристику пејзажа овог краја, представља станиште разноликог биљног и животињског света са очуваним изворним вредностима, добрим делом обрастао шумском вегетацијом и испресецан ливадама, пашњацима и већим и мањим водотоцима.

Актуелни и потенцијални фактори угрожавања

1. Рударство

Евидентиране појаве оруђења минералних сировина на подручју Столова, као и интезивне појаве оруђења и експлоатације у околини, на Копаонику, долини Ибра и др. могу довести за повећаног интересовања за рудне појаве на Столовима. Тиме расте угроженост овог подручја. Заинтересовани инвеститори отпочињу са кампањом геолошких истраживања која понекад већ у овој фази могу довести до значајне деградације па и девастирања и наруживања читавих предела.

Након позитивних резултата истраживања следи експлоатација и прерада минералних сировина која представља огромни угрожавајући фактор сваког подручја. За сада, на самом масиву Столова нису регистроване рударске активности у било којој фази реализације.

У смислу заштите и очувања са аспекта минералних сировина подручју природног добра Столови треба забранити експлоатацију, предконцентрацију и прераду било ког вида минералних сировина, а истраживања контролисати условима заштите природе и ограничити на неинвазивне методе.

2. Шумски екосистеми

Шуме на подручју природног добра су великом већином у државном власништву и њима газдује ЈП „Србијашуме“ преко Шумског газдинства „Столови“ из Краљева. Шумским ресурсом се управља на основу прихваћених стручних планова газдовања, што пружа солидну основу за потрајност и одрживост ове делатности, уз максимално умањење или елиминацију евентуалних негативних утицаја.

3. Фауна риба

Периодичне бујице и сушни периоди природне су непогодности за фауну риба која често мигрира у низводније, мирније и водом богатије токове, у којима су услови за раст и развиће оптималнији и где су диверзитет и бројност риба знатно већи. И поред очуваности морфолошких и хидролошких карактеристика истраживаних водотока, кључни антропогени негативни фактори за постојећу фауну риба и ракова представљају промена квалитета воде и нарушавање или губитак станишта (преграђивање водотока и изградња акумулације, преусмеравање воде из корита река, сеча шума уз обалу).

Осим тога, потенцијално каптирање извора и други хидрогеолошки радови у изворишним деловима ових токова у многоструци би нарушили водни режим, што би се негативно одразило и на основне природне вредности читавог подручја.

4. Фауна водоземаца и гмизаваца

Ако изузмемо утицај глобалних промена климе и следствено томе измене водених и шумских екосистема, скоро сви остали фактори угрожавања су антропогеног карактера и условљености.

Један од главних фактора угрожавања ове фауне је примарно негативна културолошка перцепција и однос човека према херпетофауни и батрахофауни. Главна обележја оваквог односа су априорна одбојност, гадљивост, омаловажавање и својеврсно сујеверје, које у исходу има намерно (готово пожељно и „обавезно“) убијање јединки при сваком сусрету, што често има погубне последице по локалне популације врсте ове групе, а некада има утицај на погоршање укупног конзервационог статуса.

Остали фактори се углавном тичу измене и деструкције аутохтоних станишта, измене предеоног лика и структуре (крчење шума, стварање и ширење обрадивих површина, мелиоративни захвати на великим површинама, урбанизација, изградња саобраћајница и сл.), док посебан утицај представљају пољопривредне делатности и употреба различитих хемијских средстава.

Промене оваквог типа имају далекосежне последице у смислу поремећаја биоеколошке равнотеже на већим просторима што се директно или индиректно одражава и на водоземце и гмизавце. Последица овако великих промена је нестанак одређених популација са датог простора.

На простору Столова, првенствено због значајне изолованости читавог подручја, наведени негативни фактори утицаја још увек немају значајније дејство, те се за сада, може извести закључак о солидној очуваности ове фауне.

5. Фауна птица

Богата и разноврсна фауна птица Столова још увек је релативно добро очувана, али се са пажњом морају пратити могући фактори угрожавања који се могу испољити на различитим нивоима и интензитетом деловања, било да се ради о директним утицајима на врсте или посредно, преко мењања њихових станишта.

Деградација природних станишта пре свега је сконцентрисана на врху Усовица планирањем и активностима на грађењу верског објекта великих димензија уз осветљавање. Такође, притисак на природна и полуприродна станишта постоји и услед сече шуме. На неке представнике фауне птица, негативно утиче замирање традиционалног сточарства по непрегледним пашњацима, којом приликом површине зарастају и нису повољне за насељавање. Неке врсте грабљивица и кока су нарочито осетљиве на појачан криволов, обимније сече шуме и шумске пожаре.

6. Фауна сисара

На основу досадашњег увида у разноврсност и стање фауне сисара и стање компоненти природе значајних за њено очување, може се закључити да она тренутно није значајније угрожена. Структура, величина и просторна конфигурација природних и других станишта пружа довољно могућности у смислу обезбеђења прехранбених и заштитних потреба присутних врста.

Тренутно се могу констатовати човекове активности мање-више екстензивног карактера и релативно скромног просторног обухвата, тако да компактни преовлађујући шумски комплекси још увек пружају осећај дивљине и очуваности.

Активности које се тичу директног коришћења природних ресурса, попут шумарских и ловних, уколико се спроводе у складу са прихваћеним планским документима не представљају фактор угрожавања.

Предметно подручје иначе припада територији ловишта „Гоч“ којим газдује ЈП „Србијашуме“. Као основне ловне врсте се јављају срна, дивља свиња и зец. Могући фактор угрожавања би представљале оне активности које би биле значајнијег просторног обухвата и које би биле праћене обимнијом прекомпозицијом природних предела, изменом структуре и просторног распореда станишта, општом фрагментацијом терена и значајним трошењем и захватањем локалних ресурса (шуме, земљиште, вода и тсл.). Такве су активности нпр. изградња већих објеката саобраћајне инфраструктуре, већи туристички комплекси, нове урбане целине и сл.

У том смислу би и мере заштите биле усмерене у том правцу, значи ка очувању постојећег природног амбијента и компактности природних и модификованих станишта. Такође је довољно да се ловне активности и друге редовне мере корисника, усмерене ка узгоју, заштити и коришћењу дивљачи, и на подручјима са режимом заштите II и III степена одвијају према прихваћеним планским документима (ловне основе).

За очување крупних звери попут вука и мрког медведа, од изузетног је значаја очување постојеће композиције шумских комплекса и станишта и спречавање њихове евентуалне фрагментације, као и спречавање евентуалног криволова.

Дивокоза, као релативно нов члан фауне Столова се налази у фази популационе проградације. Овој реинтродукованој врсти треба посветити посебну пажњу, с обзиром да је у овој фази развоја и ширења изузетно осетљива на дејство фактора угрожавања, попут евентуалног криволова или значајније деградације станишта.

Такође је довољно да се ловне активности и друге редовне мере корисника, усмерене ка узгоју, заштити и коришћењу дивљачи, и на подручјима са режимом заштите II и III степена одвијају према прихваћеним планским документима (ловне основе).

7. Саобраћај

Просецање и изградња нових путева (локални, шумски) ремете структуру станишта фауне и представља значајан угрожавајући фактор. Један од проблема је уклањање вегетацијског слоја што доводи до брзе и трајне фрагментације станишта и изолације појединих делова популације (врста) у мале енклаве, што у дужем временском периоду може довести до изумирања. Ово се посебно односи на херпетофауну и друге слабије покретне организме који имају ограничену способност за миграције на већим раздаљинама или за насељавање других, мање нарушених подручја.

Подручје Столова је, и поред постојања солидне мреже земљаних и макадамских путева још увек релативно саобраћајно изоловано и тренутни карактер саобраћајница не представља значајнији фактор угрожавања.

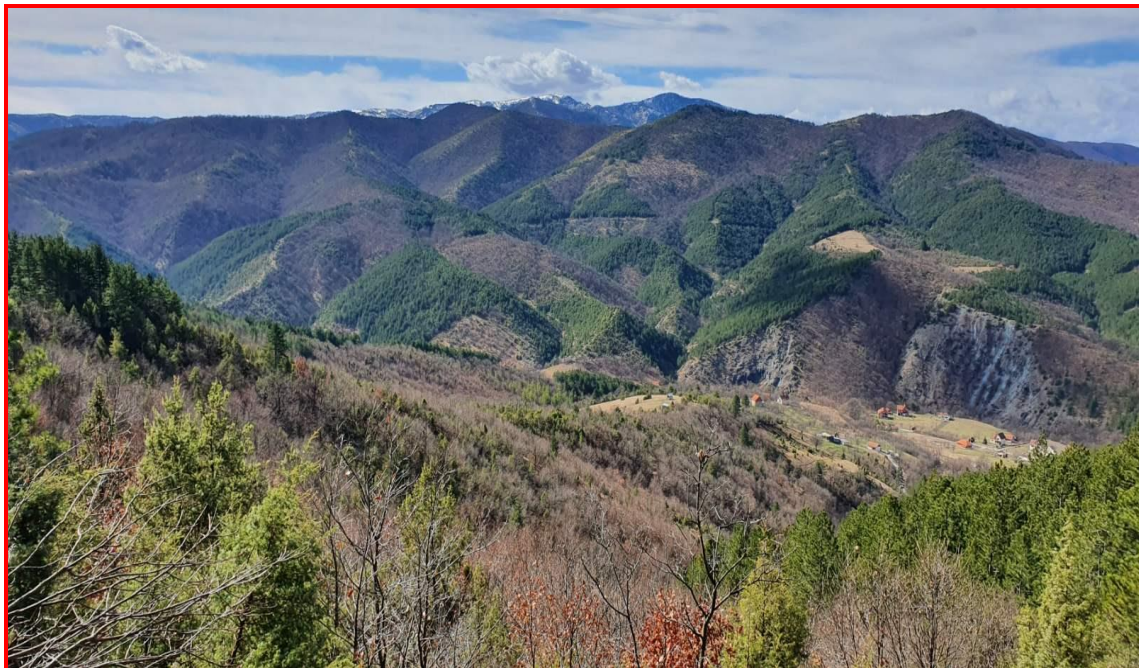
8. Туризам

Туризам на овом подручју није развијен у мери у којој може битно утицати на природне потенцијале. Уколико се у будућности планира обимнији развој ове делатности, може бити један од већих фактора угрожавања. Негативни ефекти су, углавном:

- уобичајено одсуство система за пречишћавање отпадних вода из туристичко-гоститељских објеката угрожава водотоке и земљиште;
- кретање моторизованих туриста повећава концентрацију издувних гасова и буку;
- камповање ван предвиђених површина, неконтролисано одлагање смећа и ложење ватре изазивају загађење земљишта;
- непланска и масовна градња објеката, саобраћајне и остале инфраструктуре може довести до нарушавања изворног изгледа и аутентичних вредности природног пејзажа;

Да би се избегле грешке сличних планинских подручја и обезбедио одржив развој свих видова туризма, треба спречити неконтролисан и неуравнотежен развој туризма (изградња прегломазних и еколошки неодрживих туристичких капацитета, непланска урбанизација) без одговарајуће документације и неопходне инфраструктуре.

Изворни облик природе одржан у оквиру предела изузетних одлика, слаб утицај човека и удаљеност од градских и привредних центара указује да се квалитет животне средине овог подручја може оценити као висок.

3. ПРЕГЛЕД АКТИВНОСТИ, ДЕЛАТНОСТИ И ПРОЦЕСА КОЈИ ПРЕДСТАВЉАЈУ ФАКТОРЕ УГРОЖАВАЊА

Активности, делатности и процеси који могу представљати факторе угрожавања ПИО „Столови“, непосредно су везани за природне и створене вредности, односно њихову заштиту, коришћење и одрживи развој.

Корисници и власници природних и створених вредности на подручју ПИО „Столови“, као и посетиоци могу бити фактор угрожавања, ако у свом раду и деловању не поштују прописане режиме заштите, мере забране и коришћења. Заштита природе и животне средине мора бити интегрална на целом заштићеном подручју.

Активности, делатности и процеси који могу представљати проблем угрожавања ПИО „Столови“ су:

- ✓ *Експлоатација минералних сировина*, може довести до уништавање околног рељефа, објеката геонаслеђа и вегетације, као и изазивање ерозије и зато су режимима заштите II и III степена радови и активности ограничени на експлоатацију минералних сировина на лежишта која су у функцији и на онима на којима су започета детаљна геолошка истраживања до доношења Уредбе о проглашењу ПИО „Столови“ или је у току израда рудраских пројекта у складу са законом.
- ✓ *Изградња нових путева*, односно изградњом путева мења се морфологија предела и пресецају миграторни коридори животиња. Планирана изградња путева мора бити у складу са пројектима, односно дефинисаним режимима заштите и условима заштите природе.
- ✓ *Изградња објеката различитих намена*, односно непланским и нелегалним ширењем викенд насеља и других стамбених објеката, уништавају се и загађују станишта многих врста. За заштићено подручје иницираће се доношење Просторног плана подручја посебне намене, као и усклађивање постојеће просторно планске документације са прописаним режимима заштите, а све у циљу дефинисања локалитета где се може вршити изградња објеката.
Неконтролисано сакупљање лековитог биља, шумских плодова и гљива, кретање ловаца, сточара и туриста, односно брањем лековитог биља, сакупљањем гљива и сталним присуством људи у репродуктивном периоду, угрожавају се врсте птица које се гнезде у ниској вегетацији. Флора Столова је веома богата и разноврсна. Значајан део флористичког богатства чини лековито биље и шумски плодови. Услед велике биолошке разноврсности на простору Столова, постоји мноштво врста лековитог и ароматичног биља, које су значајне и као мотив културно-историјског наслеђа, било да су из спонтане вегетације или да су доместификоване.
- ✓ *Бесправна сеча стабала и сеча старих примерака стабала*, односно бесправна сеча може довести до нестајања појединих дрвенастих врста; уништавање природних екосистема и смањење станишта бројних врста, ремећење многих природних процеса (ремећење ланаца исхране, кружења материја у природи, испирање земљишта и др.), појава ерозије и др. Управљач ће вршити контролу: свих корисника ПИО „Столови“, реализацију донетих планских докумената из области шумарства и поштовање прописаних режима заштите од стране свих корисника и посетилаца ПИО „Столови“.
- ✓ *Криволов*, један од највећих проблема опстанка дивљачи и многих карниворних врста је криволов. Криволов може угрозити природну равнотежу и довести до истребљења појединих врста - са једне стране, као и неконтролисаног повећања

других врста, односно до ремећења ланаца исхране. Управљач ће вршити контролу:

свих корисника ПИО „Столови“, односно реализацију планских докумената из области ловства и поштовање прописаних режима заштите од стране свих корисника и посетилаца ПИО „Столови“.

- ✓ Унос алохтоних врста, односно намерним или случајним уношењем алохтоних (страних) и инвазивних врста, могуће је уништавање и потискивање аутохтоних (домаћих) врста. На подручју ПИО „Столови“ забрањено је уношење инвазивних и алохтоних врста и стим у вези управљач ће вршити стални надзор и предузимаће одговарајуће мере према починиоцима прекршаја.
- ✓ Неконтролисано одлагање отпада и нерешена питање отпадних вода, као потенцијални фактори угрожавања могу се означити комуналне отпадне воде сеоских насеља, употреба вештачких ђубрива и пестицида у ратарству, акцидентална изливања токсичних материја у земљиште и површинске воде.
- ✓ Урушавање и уништавање културног наслеђа, иако се подручје ПИО „Столови“ не одликује великим бројем званично проглашених споменика, постоји велики број традиционално грађених објеката и домаћинстава. Овакво стање споменичког наслеђа директна је последица бурних историјских прилика. Споменичко наслеђе, као и природно окружење су одраз материјалног и духовног стања становништва кроз историју подручја. Због свега наведеног, Управљач ће настојати да кроз разне програме и пројекте, а у сарадњи са надлежним институцијама, покрене поступак конзервације и очувања постојећег споменичког и културног наслеђа.

Ризици угрожавања ПИО „Столови“:

- ✓ Не поступање у складу са просторно планском документацијом, шумским и ловним основама, водним основама и другим пројектима и програмима, донетим у складу са законским прописима;
- ✓ Не поступање у складу са одредбама Закона о заштити природе које се односе на обавезу: прибављања услова заштите природе, обезбеђења одговарајућих сагласности и дозвола за извођење разних активности и делатности на подручју ПИО „Столови“ ;
- ✓ Не поступање у складу са одредбама Уредбе о проглашењу ПИО „Столови“;
- ✓ Не поступање у складу са одредбама Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Столови“;
- ✓ Не успостављање јединственог система управљања отпадом на подручју ПИО „Столови“.

4. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА И УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Концепт заштите и унапређења Предела изузетних одлика „Столови“ се заснива на неколико основних принципа. То су:

- ✓ Спровођење националне законске регулативе из области заштите природе, животне средине, шумарства и др.;
- ✓ Усклађивање активности са Просторним планом Републике Србије и другом просторно-планском документацијом, којом се дефинишу основне одлике и вредности подручја као основе за постизање рационалне организације и уређења простора усклађивањем његовог коришћења са могућностима у располагању природним и створеним вредностима и са потребама дугорочног социјалног и економског развоја уз потпуну примену стандарда очувања природе, животне средине и граничних капацитета;
- ✓ Поштовање ратификованих међународних конвенција или међународних докумената која се налазе у фази ратификације: Декларације УН о животној средини и развоју (Рио декларација, 1992), Декларација о очувању флоре, фауне и њихових станишта Економске комисије за Европу (UN ECE, 1988), Конвенције о заштити светске културне и природне баштине (UNESCO конвенција, 1974), Конвенција о влажним стаништима од међународног значаја као станишта птица мочварица (Рамсарска конвенција, 1977), Конвенције о заштити европске дивљачи и природних станишта (Бернска Конвенција), Конвенције о очувању миграторских врста дивљих животиња (Бонска Конвенција) итд.
- ✓ Заштита и унапређење природних елемената простора (геолошких, геоморфолошких, хидрогеолошких, хидролошких, климатских, педолошких, флористичких, фаунистичких, вегетацијских и економских) као неотуђивог наслеђа сваког појединца.
- ✓ Омогућавање научно – истраживачке делатности, мониторинга, културно-образовних и развојних програма у циљу бољег сагледавања, успешног представљања и популаризације природних и створених вредности подручја и укључивања локалног становништва у програме заштите и социо-економског развоја.

Природне и предеоне вредности Предела изузетних одлика „Столови“ резултат су комплексног утицаја физичко-географских чинилаца, пре свих петрографског састава и климатских прилика, али и тектонских, геоморфолошких особености, и, када је о биодиверзитету реч, специфичног историјског развоја који је дао изузетно значајан печат живом свету Столова. Наведени чиниоци су изгледу овог планинског масива дали специфичности и посебности која га издвајају од суседних али и осталих крајева Србије.

Предео изузетних одлика „Столови“ има посебну вредност за регион централног дела Србије, као простор мало загађених основних елемената природне средине, изражене биолошке разноврсности, атрактивне геоморфологије, разгранате речне мреже и хидрогеографских феномена.

На простору ПИО „Столови“ успостављен је , у складу са чланом 35. Закона о заштити природе, режим заштите I, II и III степена.

Подручја под режимом заштите I степена заузимају укупну површину од 1.506,3516 ha

(15,2% укупно заштићене површине). Налазе се на два одвојена локалитета унутар природног добра: „Црна река“ и „Маглешница-Столски поток“.

Подручја под режимом заштите II степена заузимају укупну површину од 3.076,5601 ha (31,0% укупно заштићене површине). Налазе се на три одвојене локације унутар природног добра: „Кошарани“, „Боровита коса-Голеш“ и „Ибар“.

Подручја под режимом заштите III степена заузимају укупну површину од 5.349,1873 ha (53,8 % укупно заштићене површине) и обухватају територију Предела изузетних одлика „Столови“ која нису под режимима заштите I и II степена.

Концепт заштите се базира на:

- ✓ Очувању функционалности и стабилности постојећих екосистема подручја, кроз очување њиховог примарног састава и структуре и несметаног одвијања еколошких процеса у њима;
- ✓ Очувању и унапређењу пејзажних и амбијенталних вредности са свим елементима који му дају карактер посебности;
- ✓ Очувању, унапређењу, функционалном оспособљавању и презентацији посебних природних вредности;
- ✓ Спречавању, умањењу и елиминисању последица деградационих процеса, чије дејство може утицати на стање појединих компоненти, а нарочито квалитет и квантитет вода, диверзитет флоре, фауне и вегетације;
- ✓ Превенцији појаве нових фактора угрожавања природе и природних компоненти заштићеног подручја;
- ✓ Несметаном одвијању активности које су у функцији коришћења подручја, на начин који је у складу са његовим основним вредностима, као и у функцији њихове презентације.

Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја ПИО „Столови“ су:

- ✓ заштита природе и природних вредности;
- ✓ заштита животне средине;
- ✓ заштита непокретних културних добара;
- ✓ заштита вода и водног земљишта;
- ✓ развој пољопривреде и ревитализација села;
- ✓ развој шумарства и ловства;
- ✓ развој туризма;
- ✓ развој насеља и изградња инфраструктуре.

1) Заштита природе и природних вредности оствариће се кроз:

- ✓ очување (одржање) разноврсности дивље флоре и фауне и њено повећање реинтродукцијом несталих аутохтоних врста животиња и биљака;
- ✓ очување станишта, јачање и просторно ширење популација строго заштићених биљних и животињских врста;
- ✓ одржање екосистемске разноврсности и заштиту природних екосистема и агроекосистема од инвазивних врста биљака и животиња, као и од других врста, сорти и раса, које уносе непожељне промене у природни и агробиодиверзитет;

- ✓ умерено повећање површине под шумом, очување и унапређење разноврсности и аутохтоности дендролошког састава, побољшање структуре шумских састојина и превођење изданаčkih шума у високе;
  - ✓ Подизати и неговати аутохтоне састојине лишћара на површинама и стаништима које су под деградираним вегетацијским типовима шума као што су изданаčke шуме и у неким деловима шикаре и шибљаци.
  - ✓ У културама четинара редовно примењивати проредне сече, као начине неге водећи рачуна о старости састојина. С обзиром да су скоро све подигнуте културе густо сађене, неопходно је у старостима састојина од око 20 година започети са спровођењем мешовитих селективних прореда умерене јачине захвата (од око 20% по дрвној запремини) придржавајући се проредног интервала од око 10 година.
  - ✓ У културама четинара које се налазе на земљишту које није у власништву државе, потребно је уз поштовање проредних интервала и одговарајућих врста прореде изгазовати до краја опходње. То значи, да културе које нису на свом станишту, треба постепено уклањати омогућавајући насељавање околној аутохтоној вегетацији, односно аутохтоним врстама, било лишћара или четинара чија су то природна станишта.
  - ✓ У зонама са режимом заштите II степена, поред основом предвиђених начина и смерница газдовања шумама, неопходно је спроводити контролисани систем свих врста радова на следећи начин: шумске површине које су одређене као површине заштитног карактера оставити као такве, односно препустити спонтаном начину природне обнове,
    - ✓ у састојинама у којима су забележене ретке врсте дрвећа и жбуња, а неке од њих су и заштићене као природне реткости, посебно је потребно повести рачуна приликом редовног начина газдовања,
    - ✓ све површине под крајречном вегетацијом уз обале река и потока треба изузети газдовања и препустити спонтаном начину природне обнове.
- ✓ проактивну заштиту земљишта од водне ерозије, загађивања и других деградационих процеса, заштиту вода од загађивања и неповољних промена хидролошких режима,
  - заштиту ваздуха од загађивања, заштиту од прекомерне буке и других неповољних утицаја на природу и људе;
  - конзервацију делова подручја у затеченом стању ради заштите интегритета и спонтаног функционисања њиховог укупног природног комплекса, за научне, образовне и културне сврхе;
- ✓ очување, приказивање и одрживо коришћење места, природних објеката и појава који својим геолошким, геоморфолошким, хидрографским или другим обележјима представљају истакнуте, ретке и привлачне вредности гео-наслеђа;
- ✓ очување разноврсности, живописности и лепоте предела, унапређење његовог квалитета и уређености у зонама и коридорима становања, саобраћаја, привредних активности и рекреације и спровођење санације и рекултивације деградираних површина;
- ✓ дефинисање ограничења у погледу организације ловних и рибарских подручја;
- ✓ омогућавање доступности људима пејзажних, биолошких и других вредности и природних ресурса подручја за одрживо коришћење у оквиру туризма, рекреације и комплементарних активности, науке, образовања, спорта и друго;
- ✓ интегрисање презентације природних вредности у туристичку понуду путем заједничких програма, планова и пројеката, уз издвајање дела туристичког профита за потребе заштите природе која представља туристички мотив;

- ✓ утврђивање обавеза да се у конкретним планским решењима у разумној и усклађеној мери поштују интереси заштите и развоја у оквирима националних и међународних правних норми, стандарда и препорука који се односе на заштиту природе и животне средине, генерално и на конкретне развојне намере, а уз уважавање примера тзв. „добре праксе”.

2) Заштита животне средине оствариће се кроз:

- ✓ очување, унапређење и заштиту квалитета животне средине;
- ✓ рационално коришћење природних ресурса;
- ✓ очување, унапређење и заштиту амбијенталних, естетских и туристичко-рекреативних потенцијала подручја;
- ✓ развој интегралног информационог система о стању природе и животне средине;
- ✓ популаризацију заштите природе и животне средине и развијање еколошке свести у јавности, код локалног становништва и посетилаца/туриста,
- ✓ подршку програмима еколошког васпитања и образовања деце и омладине;
- ✓ израду просторних и урбанистичких планова којима ће се утврдити планска решења, режими и услови коришћења, организације и уређења простора;
- ✓ хармонизацију развоја привредних активности, изградњу и уређење простора са режимима и условима заштите природе и животне средине;
- ✓ обезбеђење саобраћајних, санитарних, енергетских и других техничких услова који омогућују висок квалитет животне средине;
- ✓ санацију и ревитализацију загађених, деградираних и неплански изграђених простора (деградираних пашњака, површина са израженом ерозијом, рударских копова, каменолома, позајмишта, непланске изградње и сл.);
- ✓ мелиорацију деградираних шума;
- ✓ уређење и коришћење ратарских површина.

Управљач ће у оквиру остварења циљева заштите животне средине имати изузетно одговоран посао да обезбеди доследно поштовање свих законских прописа из области заштите животне средине, посебно у делу који морају да испуне сви корисници ПИО „Столови“ при извођењу разних активности и радова. Поштовање Закона о процени утицаја на животну средину, Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину, Закона о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине и Закона о заштити животне средине. Остварење дефинисаних циљева Управљач може остварити само уз претходно спроведену едукацију корисника ПИО „Столови“ из области очувања животне средине и подршку републичке инспекције за заштиту животне средине, грађевинске инспекције и других институција.

3) Заштита непокретних културних добара оствариће се кроз:

- ✓ формирање јединствене информационе основе о културном наслеђу на подручју ПИО „Столови“, односно инвентаризацију и картирање културне баштине (археолошка налазишта, цркве, објекти народног градитељства, записи, црквени објекти, локације од посебног значаја за локално становништво);
- ✓ израду студије заштите и ревитализације културне баштине;
- ✓ ургентне активности конзервације, рестаурације и ревитализације откривених највреднијих и најугроженијих непокретних културних добара;

- ✓ обезбеђивање потребних техничких, материјалних, организационих и других услова за заштиту и ревитализацију, истраживање и презентацију археолошких и споменичких локалитета;
- ✓ подршку одржању традиционалних заната, обнови објеката народног градитељства;
- ✓ израду пројеката за унапређење туристичке понуде, уређење села, обезбеђивање средстава за уређење фасада кућа и кровова у традиционалној архитектури;
- ✓ сталну едукацију и информисање јавности, посетилаца и локалног становништва о вредностима културне баштине;
- ✓ презентацију културних добара на подручју ПИО „Столови“.

4) Заштита вода и водног земљишта оствариће се кроз:

- ✓ изградњу водних објеката, постављање уређаја намењених уређењу вода, одржавање корита водотока и водних објеката, спровођење заштите од штетног дејства вода и за остале намене у складу са прописаним забранама, ограничењима права и обавезама за кориснике водног земљишта и водних објеката, одлагања и депоновања дрвне запремине и сл. на водном земљишту, прање механизације и возила и сл. радови који утичу на квалитет вода, стабилност и функционалност водних објеката. Ширина приобалног земљишта је прописана законом. У случају заштите добара посебних вредности и капиталних објеката, обављања других послова од општег интереса, других потреба за заштитом вода, акватичних и приобалних врста, уређења вода итд. може се одредити другачија ширина приобалног земљишта одлуком надлежног органа;
- ✓ обављање активности на водном земљишту у складу са прописаним забранама, ограничењима права и обавезама за кориснике водног земљишта, уз услов да се приликом спровођења активности не погоршава водни режим, не утиче на стабилност и функционалност водних објеката, не ремети пролаз великих вода и омогућава спровођење одбране од поплава;
- ✓ спровођење превентивних мера, биотехничких и биолошких заштитних радова за заштиту од ерозија и бујица на ерозионим подручјима;

5) Развој пољопривреде и ревитализација села оствариће се кроз:

- ✓ пољопривредну делатност засновану на принципима одрживог развоја и усмерењу ка реалним капацитетима подручја, уз истовремено задовољење економских и еколошких интереса;
- ✓ укључивање локалног становништва у развојне пројекте усмерене ка производњи високовредне здраве хране или по могућности органске производње;
- ✓ укључивање сеоских домаћинстава у туристичку понуду и снабдевање туристичких објеката квалитетном храном;
- ✓ сакупљање лековитих и јестивих дивљих биљних врста и гљива, које треба развијати у обиму у којем се обезбеђује трајни опстанак врста, њихових станишта и животних заједница;
- ✓ разматрање могућности оснивања плантаже линцуре;
- ✓ едукацију локалног становништва о могућностима и предностима производње здраве хране и одрживог коришћења природних ресурса.

6) Развој шумарства, ловства и рибарства оствариће се кроз:

- ✓ заштиту, очување биодиверзитета и унапређење функција шумских екосистема;

- ✓ унапређење стања шума и шумске инфраструктуре;
- ✓ превентивну заштиту шума од различитих угрожавајућих фактора, а посебно од пожара;
- ✓ саветодавне активности сопственицима шума (власницима приватних шума);
- ✓ обезбеђивање услова и могућности за коришћење и развој шумарства у оквиру научноистраживачке, образовно-васпитне, спортско-рекреативне, као и друге делатности;
- ✓ институционално опремање и организовање за потребе мониторинга и истраживања шума;
- ✓ израду планова и програма газдовања шумама;
- ✓ израду планске документације за газдовање ловиштем на подручју ПИО „Столови“.

7) Развој туризма оствариће се кроз:

- ✓ *Екотуризам* – базира се на вођењу и смештају мањих група људи, уз пратњу специјализованих локалних водича, а у циљу едукације, односно презентације и упознавања специфичних карактеристика и вредности простора. Важно је укључивање локалног становништва које ће остваривати корист (једна од основних функција екотуризма). Неопходно је организовати различите тематске активности, као што су едукативне (пешачке и бицикличке), планинарске, ботаничке и геолошке туре и сл. Не треба искључити ни фото-сафари и посматрање птица у циљу упознавања и развијања еколошке свести туриста. Принцип екотуризма би се могао применити и на изградњу смештајних објеката односно коначишта, која морају бити аутентичне архитектуре, добро уклопљени у топографију терена, изграђени од природних материјала.
- ✓ *Спортско-рекреативни туризам* има потенцијала за развој, посебно бициклизам и планинарење, у оквиру или ван екотура. Поред тога, природно добро поседује терене који су изузетно погодни за екстремне спортове, као што је параглајдинг. Постојеће шумске путеве и стазе треба искористити за уређење, обележавање и опремање пешачких и бицикличких стаза како би се добио јединствен парк брдског бициклизма у Србији.
- ✓ *Излетнички туризам* представља битан сегмент туризма који поседује изузетне потенцијале за развој. Ова врста туризма може пружити веома запажене ефекте, захваљујући повољном положају и близини значајних емитивних центара с једне стране (блискост већих урбаних центара какви су Краљево, Чачак, Крушевац, Нови Пазар па и Београд и Крагујевац, Ибарска магистрала) и бројности мотива, с друге стране. Како би овај вид туризма заживео неопходно је приступити селекцији и организованом развоју најпогоднијих излетишта. У том смислу неопходно је побољшати саобраћајну мрежу до појединих излетишта, опремити локалитете одговарајућим угоститељским, санитарним, комуналним и инфраструктурним објектима, извршити пејзажно обликовање простора око објеката, пажећи да се не наруши екосистем који је у основи излетничке понуде.
- ✓ *Сеоски туризам* се може развијати у ободним насељима изван граница природног добра. Да би оживео, неопходна је како едукација чланова домаћинства, тако и финансијска подршка, комунална уређеност, техничка и санитарна опремљеност.
- ✓ *Ловни туризам* - неопходно је оживети и побољшати ловишта смештајним и угоститељским капацитетима, како би се омогућио дужи и садржајнији боравак ловаца на овом подручју.
- ✓ *Транзитни туризам*, захваљујући повољном положају у односу на веома значајне путне правце у близини (Ибарска и Западноморавска магистрала) могао би да привуче значајан број посетилаца који нису условљени временом и унапред

дефинисаним програмом путовања. Велики ограничавајући фактори развоја овог типа туризма су неразвијена инфраструктура, како путна, тако и туристичка која се преваходно односи на туристичку сигнализацију, пропаганду, и многобројне услуге везане за туризам, занатство, трговину и угоститељство.

Да би се природне лепоте могле туристички валоризовати неопходно је допунити туристичку инфраструктуру визиторским центрима (презентација екосистемске разноврсности, био и геодиверзитета) и водичком службом, објектима за краћи одмор, уређеним пешачким стазама и видиковцима, постављањем туристичке сигнализације и информативних табли.

Неопходно је радити на промовисању и презентовању природних вредности, културног наслеђа и традиције кроз публикавање различитих врста водича, разгледница, мапа, књига, видео или CD издања. Визиторски центри би могли бити и у функцији организовања тематских еколошких и етнолошких школа, радно истраживачких и еколошких кампова, тематских школа планинске оријентације, лековитог биља и сл, како кроз теоријска предавања тако и кроз теренске провере стечених знања.

С обзиром на то да се ради о осетљивом природном простору треба бити опрезан и умерен у прилагођавању природних лепота туристичким потребама. Будући развој смештајних капацитета базирати на подизању квалитета у већ постојећим јединицама у складу са еколошким принципима. Неопходно је утврдити стандарде који ће обухватити минимум стамбене и комуналне опремљености објеката. У том смислу неопходно је извршити одговарајућу туристичку категоризацију домаћинстава која желе да се баве туризмом. Размотрити концепт - више мањих објеката у оквиру једног комплекса.

Имајући увиду да ово подручје одликује релативно очуван амбијент, туристичку понуду би требало базирати на комплементарности ширег подручја ради омогућавања садржајнијег боравка, изграђивањем специфичности којима се ово подручје одликује.

8) Развој насеља и изградња инфраструктуре оствариће се кроз:

- ✓ успостављање демографске виталности становништва и ублажавање депопулационих тенденција на подручју ПИО „Столови“;
- ✓ побољшање образовне и економске структуре становништва оживљавањем привредних активности;
- ✓ повећање квалитета живљења становништва на подручју ПИО „Столови“;
- ✓ изградњу неопходне инфраструктуре за квалитетно живљење на простору ПИО „Столови“;
- ✓ израду планова детаљне регулације за поједина подручја од интереса локалне самоуправе и заједнице за даљи развој и очување.

Управљање ПИО „Столови“, сагласно достигнућима у заштити природе, засновано је на принципима одрживог развоја. Због тога је један од главних задатака Управљача, али и осталих локалних органа и институција, усклађивање интереса и превазилажење конфликтних ситуација.

5. АНАЛИЗА И ОЦЕНА УСЛОВА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ДУГОРОЧНИХ ЦИЉЕВА ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА И УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Дугорочни циљеви заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја ПИО „Столови“ су:

- ✓ заштита природе и природних вредности;
- ✓ заштита животне средине;
- ✓ заштита непокретних културних добара;
- ✓ заштита вода и водног земљишта;
- ✓ развој пољопривреде и ревитализација села;
- ✓ развој шумарства и ловства;
- ✓ развој туризма;
- ✓ развој насеља и изградња инфраструктуре.

За реализацију дугорочних циљева морају се створити предпоставке и обезбедити услови и то по приоритетима:

- ✓ **Доношење планске и програмске документације:** сагласно Уредби о проглашењу ПИО „Столови“ управљач ће донети неопходна управљачка документа, односно: План управљања за период 2023-2032. године; Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Столови“; Одлуку о накнадама за коришћење ПИО „Столови“. За доношење Просторног плана подручја посебне намене ПИО „Столови“ надлежно је Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре.
- ✓ **Организационо, кадровско и техничко опремање управљача:** непосредни послови управљања спроводиће се преко шумског газдинства „Столови“ Краљево. У планском периоду планира се унапређење рада, односно повећање броја извршилаца, стручно усавршавање постојећих кадрова, унапређење у техничком и технолошком смислу кроз набавку опреме и савремених средстава рада.
- ✓ **Међусобна сарадња и комуникација свих корисника ПИО „Столови“** је неопходан услов за остварење свих дугорочних циљева, с обзиром да на заштићеном подручју постоје бројни корисници, почев од локалних самоуправа, локалног становништва, јавних предузећа и других институција и организација.
- ✓ **Учешће и подршка локалне самоуправе и Министарства надлежног за послове заштите животне средине** је врло важан услов за реализацију планираних дугорочних и краткорочних циљева.
- ✓ **Учешће и подршка локалног становништва** у реализацији дугорочних циљева је врло важна и управљач ће настојати да локално становништво упозна са вредностима заштићеног подручја, ограничењима у његовом коришћењу, али исто тако и предностима које ово заштићено подручје пружа локалном становништву.
- ✓ **Учешће и подршка научних и истраживачких институција:** с обзиром на разноврсност биодиверзитета и геодиверзитета, као и на присутност бројних споменика културе, подручје Столови може бити предмет истраживања од стране бројних научних и истраживачких институција и зато ће управљач настојати да у наредном периоду заједнички ради са свим тим институцијама, као и да заједнички дефинишу предмете и поља истраживања.
- ✓ **Обезбеђење финансијских средстава** - подразумева трајно и стабилно финансирање реализације Плана управљања на основу Закона о заштити природе и

Уредбе о проглашењу ПИО „Столови“. Овај услов мора бити испуњен у целости како би се сви планирани циљеви испунили. Према садашњем стању средстава за реализацију Плана управљања, односно годишњих програма управљања обезбеђују се кроз средства суфинансирања од стране Министарства заштите животне средине, из средстава управљача (из обављања делатности газдовања шумама) и из средстава накнада за коришћење ПИО „Столови“.

- ✓ **Еколошки услови**, који подразумевају висок квалитет чинилаца животне средине и поштовање стандарда тог квалитета, очуваност природних вредности и смањен ризик од акцидената.

Стандардна матрица SWOT анализе

ПРЕДНОСТИ – СНАГЕ	НЕДОСТАЦИ – СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> - Јединствен простор, очуване природе. Очувани природни ресурси (бројни водотокови и извори, шуме, бројне врсте лековитог биља и гљива...), као и у знатној мери очувана стопа биодиверзитета; - Подручје изванредних рекреативних својстава; - Повољан географски положај и близина значајних саобраћајница (магистрални пут); - Подршка локалне самоуправе (општина) заштити подручја изражена и у планским и развојним документима, њихова опредељеност за будући развој у складу с потребом очувања природе и животне средине (у плану обновљиви извори енергије, решавање питања отпада, колектори за пречишћавање воде, итд); - Очуваност квалитета ресурса (воде, ваздуха и земљишта) као значајан фактор за производњу здраве хране; - Историја и традиција који има своју националну вредност и одређење, и својом симболиком доприноси промоцији заштићеног подручја, односно заштити природе. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна препознатљивост подручја; - Неадекватна валоризација и коришћење природних ресурса; - Негативне тенденције у структури становништва - непрекидно смањење броја становника и одлив младог и стручног кадра у веће градске центре; - Нерешени комунални и други проблеми који угрожавају животну средину и природу (неадекватно одлагање отпада, непостојање канализационе мреже и пречишћавања вода, нерешен проблем уклањања животињског отпада, итд.); - Недостатак организованог откупљивања и пласирања пољопривредних производа; - Недостатак смештајних капацитета и непознавање могућности и начина бављења сеоским туризмом локалног становништва; - Недостатак капацитета и средстава за покретање и реализацију развојних програма усклађених са потребама заштите природе; - Ниска еколошка свест локалног становништва и незаинтересованост за решавање проблема заштите животне средине и за очување природе, и - Недовољан број и активност еколошких удружења.
<p style="text-align: center;">МОГУЋНОСТИ ШАНСЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - за ЈП „Србијашуме“ да задржи улогу водећег предузеће у управљању заштићеним подручјима <ul style="list-style-type: none"> - Јединствено и атрактивно природно добро, као фактор одрживог развоја ширег подручја; 	<p style="text-align: center;">ПРЕТЊЕ – РИЗИЦИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ограничен број становника и недовољно едукована радна снага; - Неуважавање мера заштите природе приликом различитих радова и активности на заштићеном подручју, и

- Оживљавање сеоских домаћинстава и обогаћивање туристичке понуде различитим садржајима сеоског и еко туризма;
- Могућност организовања лова и риболова;
- Развој предузетништва и поправљање структуре становништва, задржавање младих и повећање њихове запослености;
- Коришћење близине магистралног пута за унапређење и проширење туристичке понуде;
- Приступ различитим развојним фондовима;
- Реализација међународних пројеката заштите природе, и
- Веза са другим природним добрима.

планирање и реализација пројеката који нису у складу са концептом заштите;

- Прекомерно сакупљање дивљих врста, и
- Недовољни капацитети за решавање проблема у заштити, односно недовољно издвајање средстава за управљање заштићеним подручјем.

6. ПРИОРИТЕТНЕ АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА ЗАШТИТИ, ОДРЖАВАЊУ, ПРАЋЕЊУ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊУ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ

Приоритетне активности су:

- ✓ **Заштита ПИО „Столови“:** основни и трајни задатак управљача је чување ПИО „Столови“ и спровођење прописаних режима заштите утврђених актом о проглашењу, односно предузимање мера и извршење послова на обезбеђењу унутрашњег реда (чување, контрола посетилаца и корисника, пружање помоћи, савета и услуга, одржавање чистоће и уредности и др.) и обележавању заштићеног подручја. За обављање ових послова управљач ће организовати чуварску службу у складу са Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Столови“ и Правилником о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја („Службени гласник РС“, број 85/09).
- ✓ **Израда неопходне планске и друге документације:** Управљач има обавезу доношења Плана управљања за период од 10 година, Годишњег програма управљања и Извештаја о остваривању годишњег Програма управљања. Сагласност на ова акта даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине и обавеза доношења регулисана је Законом о заштити природе и Уредбом о проглашењу ПИО „Столови“. Управљач, као корисник, има обавезу доношења основа и програма газдовања шумама.
- ✓ **Обележавање ПИО „Столови“:** управљач ће извршити обележавање заштићеног подручја у складу са Правилником о обележавању заштићених природних добара („Службени гласник РС“, број 30/92, 24/94 и 19/96), односно његову спољну границу и границе површина на којима су утврђени режими заштите I и II степена. Такође планираће се и одржавање граница и обележених локалитета.
- ✓ **Израда програма управљања отпадом на подручју ПИО „Столови“:** у складу са овлашћењима управљача планираће се активности на уклањању дивљих депонија и комуналног отпада у сарадњи са локалним комуналним предузећима, као и измештање дивљих депонија и комуналног отпада ван граница заштићеног подручја.
- ✓ **Заштита од пожара:** у области заштите од пожара, управљач ће сагласно Закону о заштити од пожара и Закону о ванредним ситуацијама, урадити неопходна планска документа, предузимати превентивне мере у области заштите шума од пожара и унапређивати сарадњу са МУП Србије, Сектором за ванредне ситуације, Одељењем за ватрогасно-спасилачке јединице. ЈП „Србијашуме“, сагласно Закону о шумама, ради и ажурира Планове заштите шума од пожара, којим су дефинисане превентивне мере заштите од пожара, материјално-техничко опремање за брзо и ефикасно гашење шумских пожара, оперативни планови и карте за потребе организовања акција гашења шумских пожара.
- ✓ **Праћење стања природних вредности:** у сарадњи са научно-истраживачким институцијама планира се реализација следећих пројеката: (1) Истраживање и картирање биљне врсте змијоглавка (*Echium russicum*) ради издвајања потенцијалних НАТУРА 2000 подручја; (2) Истраживање и картирање биљне врсте линцура (*Gentiana lutea*) угрожене заштићене врсте која се јавља на неколико локалитета на подручју; (3) Мониторинг врста са ниском бројношћу популација како би се избегле популационе катастрофе и њихово потпуно нестајање; (4) праћење популација дневних птица грабљивица, мапирање микролокација

гнежђења и исхране (5) успостављање праћења популација шумских врста птица као индикатора квалитета шума, односно квалитета станишта; (6) Мониторинг компоненти фауне које имају посебан значај за заштићено подручје: мрког медведа, вука и дивокозе; (7) Утврђивање стања објеката културног наслеђа и мере за њихово очување; (8) Мониторинг птица и других врста фауне.

- ✓ **Успостављање еколошке мреже:** Циљ успостављања еколошке мреже је обезбеђивање и достизање повољних услова за живот угрожених биљних и животињских врста, као и њихових станишта спровођењем мера заштите, очувања и одрживог коришћења - који се дефинишу посебним плановима управљања. Еколошке мреже су значајне и за развој локалних заједница, с обзиром да подразумевају присутност и делатност човека у складу са заштитом природе, односно одрживог развоја локалних заједница.
- ✓ **Заштита предела:** мерама просторног и урбанистичког планирања, спречавањем појава противправне изградње објеката, адекватним планирањем и доследним спровођењем радова у шумарству и пољопривреди, пажљивим еколошким лиценцирањем пројеката развоја туризма, ефикасним текућим одржавањем чистоће и уредности очуваће се и унапредити пејзажна обележја заштићеног подручја.
- ✓ **Комплетирање и унапређење постојеће инфраструктуре:** у циљу спровођења свих мера заштите, одрживог коришћења и развоја ПИО „Столови“, један од приоритета је комплетирање и унапређење постојеће инфраструктуре, односно саобраћајне, водопривредне, канализационе, електро-енергетске и телекомуникационе инфраструктуре.
- ✓ **Промоција и презентација вредности и значаја ПИО „Столови“:** управљач ће самостално и у сарадњи са туристичким организацијама, организацијама цивилног друштва и другим институцијама, промовисати вредности заштићеног подручја.

7. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА

Полазећи од природних и створених вредности које чине темељне вредности подручја Столова, приоритетни научно-истраживачки пројекти у наредном планском периоду су:

- ✓ картирање станишта и предузимање мера заштите угрожених врста које су су у категорији строго заштићених врста дивљих, биљних и животињских врста Србије,
- ✓ заштиту локалитета са очуваном вегетацијом и флором кроз различите облике „на месту заштите“ (in situ),
- ✓ усвајање стратегије адаптивног управљања природним ресурсима, као користан механизам за формирање целовитог приступа у управљању природним ресурсима и вредностима,
- ✓ перманентно праћење квалитета животне средине по свим параметрима,
- ✓ усвајање биомониторинга система који се базира на GIS технологији која омогућава повезивање података о распрострањењу промена биолошких параметара.
- ✓ Истраживање и картирање биљне врсте змијоглавка (*Echium russicum*) ради издвајања потенцијалних НАТУРА 2000 подручја;
- ✓ Истраживање и картирање биљне врсте линцура (*Gentiana lutea*);
- ✓ Попис и картирање одабраних станишта ендемита, стеноендемита, ретких и угрожених биљних и животињских врста;
- ✓ Праћење здравственог стања шума и анализа стања шумских екосистема као основ за планирање одрживог управљања и обезбеђивање природи блиског газдовања шумама;
- ✓ Одрживо коришћење лековитог биља и шумских плодова;
- ✓ Мониторинг птица и других врста фауне;
- ✓ Утврђивање стања објеката културног наслеђа и мере за њихово очување.

Образовни рад спроводиће се путем радионица, трибина, презентација, школа у природи, израде тематских програма за посетиоце, студијских путовања, а све у циљу подизања свести локалног становништва, омладине, представника локалне самоуправе и осталих заинтересованих страна у области: заштите природних и створених вредности ПИО „Столови“; туристичке валоризације подручја ПИО „Столови“; очувања биодиверзитета ПИО „Столови“; одрживог коришћења шумских плодова, леко биља и гљива; спровођења прописаних режима заштите и одрживог управљања отпадом.

8. ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ НА ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ, РАЗВОЈУ И УРЕЂЕЊУ

8.1. Одрживо коришћење природних вредности

8.1.1. Шуме

У оквиру заштићеног подручја налазе се државне шуме и шуме сопственика - физичка лица (приватне шуме).

У границама ПИО „Столови“ налазе се државне шуме Доњеибарског шумског подручја са којима газдује ШГ „Столови“ Краљево.

Површина државних шума у ПИО „Столови“ по газдинским јединицама

Редни број	Газдинска јединица/ШГ	Период важности ОГШ	Површина (ha)	%
1.	„Столови Ибар	2022-2031.	3.316,10	63
2.	„Столови Рибница	2021-2030.	1.970,30	37
Свега ШГ „Столови“ Краљево			5.286,40	100

Површина државних шума у ПИО „Столови“ по режимима заштите

Редни број	Газдинска јединица/ШГ	Површина по режимима заштите (ha)			Свега (ha)
		I	II	III	
1.	„Столови Ибар“	939,58	700,31	1.676,21	3.316,10
2.	„Столови Рибница“		821,20	1.149,10	1.970,30
Свега ШГ „Столови“ Краљево		939,58	1.521,51	2.825,31	5.286,40

Површина шума сопственика у ПИО „Столови“ по КО и општинама

Редни број	КО	Општина	ШГ	Површина (ha)	%
1.	Замчање	Краљево	„Столови“ Краљево	13,97	2,80
2.	Мељаница			136,64	26,70
3.	Крушевица			16,46	3,30
4.	Каменица			26,31	5,20
5.	Матаруге			8,95	1,80
6.	Брезна			306,88	60,20
Свега				509,21	100,00

Површина шума сопственика у ПИО „Столови“ по режимима заштите

Редни број	КО/ШГ	Површина по режимима заштите (ha)			Свега (ha)
		I	II	III	
1.	Замчање		3,04	10,93	13,97
2.	Мељаница		21,66	114,98	136,64
3.	Крушевица			16,46	16,46
4.	Каменица			26,31	26,31
5.	Матаруге		7,31	1,64	8,95
6.	Брезна		27,42	279,46	306,88
Свега ШГ „Столови“ Краљево			59,43	449,78	509,21

Приоритетне активности управљача у газдовању шумама у наредном периоду биће:

- ✓ Инвентура шума и израда основа газдовања државним шумама и програма газдовања шумама сопственика за КО на територији ПИО „Столови“;
- ✓ Санација подручја од последица природних непогода и пожара;
- ✓ Едукација власника шума о одрживом газдовању шумама;
- ✓ Праћење здравственог стања шума.

ТУРИЗАМ

Планина Столови има повољан туристичко-географски положај. Налази се у близини града Краљево - на око 20 km удаљености. Такође, Београд се налази на средњој удаљености од око 200 km. Матарушка и Врњачка Бања, као афирмисани и препознатљиви туристички центри налазе се у близини. Са запада ову планину тангира Ибарска магистрала, преко које Краљево, Чачак и Ужице остварују везу са приморјем. Према северу пролази пут Краљево-Крушевац који повезује овај простор са аутопутем Е-75, Београд-Ниш.

Иако се о туризму у правом смислу те речи не може говорити, овај простор поседује бројне потенцијале за развој одрживог туризма и то преваходно његових еколошких типова, углавном спортско-рекреативни облик (бициклизам, планинарење, такмичења у оријентирингу, и сл). Везан је за излетничка кретања, и то полудневна, дневна и викенд. У том смислу од највећег значаја је град Краљево.

На простору заштићеног подручја налази се значајан број интересантних локалитета - највиши врх планине Усовица, недалеко од њега одвојен превојем врх Чикер, Маглич град, излетиште Мељанички базен, полигон за екстремне спортове „Faith“ и сл. Такође, Столови су јединствени по крду полудивљих коња који се слободно крећу по овим просторима.

У месецу мају, дуже од пола века, одржава се туристичка манифестација „Нарцису у походе“. У време цветања нарциса, када падине Столова побеле од цветова, више хиљада посетилаца крене у бербу. Учесници крећу из села Каменице и пешаче до врха Столова стазом дугом око 12 km. Такође, „Весели спуст“ је још једна манифестација по којој је позната долина Ибра. Спуст чамцима почиње од Маглич града и завршава се испод манастира Жича.

На подручју планине Столови постоје обележене планинарске и бицикличке стазе - пет до шест планинарских стаза је комплетно обележено. Бицикличка стаза је дуга 23 km, умерене је тежине, погодна за кондиционо спремније рекреативце. Полазна тачка је у близини манастира Жича, одакле се уз Жичку реку, Видосавачки поток, преко Бачишта и Клика стиже до превоја „Бипанда“. Од превоја почиње спуст преко „Локви“, видиковаца „Мастиринац“ и „Стеван“ и даље путем који прати Црну реку до њеног ушћа у Ибар. Одатле стаза води до засеока Папратна, а затим кроз село Матаруге до Матарушке бање где се стаза завршава. Лака доступност других локалитета у близини је важна за осмишљавање боравка туриста који овај простор желе да обиђу. У близини се налазе: планина Копаоник, Врњачка и Матарушка бања, манастири Жича и Студеница.

Међутим, за развој туризма нису довољни само природни и културно-историјски мотиви, већ и одговарајућа туристичка инфраструктура, коју чине смештајни и угоститељски објекти, а од чије изграђености, бројности и структуре зависи квантитет и квалитет туристичке понуде и промета. У природном добру постоји само један туристичко - угоститељски објекат и то „Мељанички базен“ који ради само у летњем периоду године. Смештајни капацитети (мотели, планинарски домови, приватни смештај, итд.) налазе се ван граница заштићеног подручја - у градовима и већим сеоским насељима.

С обзиром на то да се ради о осетљивом природном простору, будући развој туристичких капацитета треба базирати на подизању квалитета у већ постојећим јединицама у складу са еколошким принципима. За смештај већег броја посетилаца треба користити постојеће бројне рецептивне капацитете на другим локалитетима у близини. Акценат треба ставити на обележавање и комплетно уређење планинарских и бицикличких стаза, што би овај простор учинило јединственим и занимљивим. Неопходно је опремање туристичких локалитета и постављање едукативно-информативних табли.

ВОДА

На Столовима постоје бројни водотоци и извори веће или мање издашности. Од већих водотокова, треба споменути Мељаничку реку и њене притоке (Вилову, Мирајицу и Јелов поток) и Црну реку. Остали водотоци су знатно скромнијег обима (Маглешница, Столски поток), а често и пресушују. Већи водотоци, попут Рибнице и Ибра се налазе изван заштићеног подручја. Постојећи извори су већином привремене и повремене издашности, у зависности од режима падавина. Површински токови планинске зоне су релативно мало измењени у погледу квалитета вода и изгледа непосредног приобалног појаса. Резултати досадашњих истраживања су потврдили да укупан водни режим Столова није погодан за већа захватања ресурса за потребе водоснабдевања.

МИНЕРАЛНЕ СИРОВИНЕ

На западним падинама Столова према Ибарској долини регистровано је неколико појава орудњења хрома (Cr) у оквиру ултрамафитског комплекса које нема економског значаја. У долини Рибнице у селу Каменица је у експлоатацији једна од неколико појава дацито - андезита, који се користи као грађевински камен.

8.1.2. Ловна дивљач

Заштићено подручје обухвата територију ловишта „Гоч“ којим газдује ЈП „Србијашуме“ - ШГ „Столови“. Главне гајене врсте дивљачи у ловишту су срна и дивља свиња. Ловиште је типично брдско-планинског типа. Бројност популација гајене дивљачи је на задовољавајућем нивоу, с тим што је у последње време примећена значајна проградација популације дивље свиње. Од 2007. године, на планину Столови је насељена и дивокоза, која се тренутно налази под посебним режимом заштите и старања, те још увек није у ловном режиму.

На основу одредаба Закона о дивљачи и ловству („Службени гласник РС“, бр. 18/2010) и Правилника о проглашавању ловастајем заштићених врста дивљачи („Службени гласник РС“, бр. 9/2012, 31/2013, 55/2915, 67/2915 и 75/2016), укупно 16 врста сисара са подручја Столова се третирају као врсте дивљачи заштићене ловастајем. Такође, њих 3 се третирају као трајно заштићене врсте дивљачи, на које лов није дозвољен током целе године (Прилог бр. 8).

Окосницу дивљачи као ресурса на Столовима чине тзв. главне гајене врсте, на којима се базирају краткорочни и дугорочни планови газдовања. То су, пре свега, срна, дивља свиња и у знатно мањој мери зец. Нешто је значајнији за ловство и вук, имајући у виду стабилност постојећих популација. Остале врсте које се третирају као ловне, у пракси немају већи значај нити су у већој мери изложене ловном притиску.

8.1.3. Заједнице серпентинитских камењара

Зелјасте врсте из приземног спрата шибљака најчешће се срећу и на потпуно отвореним стаништима и камењарима где чине сопствене заједнице у виду мозаичних комплекса са едификаторским врстама: *Sesleria rigida*, *Euphorbia glabriflora*, *Stipa pulcherrima*, а придружују им се у значајнијем броју и врсте: *Ornithogalum umbellatum*, *Scorzonera austriaca*, *Sanguisorba minor*, *Allium flavum*, *Asplenium cuneifolium*, *Potentilla malyana*, *Arthemisia camphorata*, *Iris reichenbachii*, *Centaurea atropurpurea*, *Aethionema saxatile*, *Sempervivum heuffelii*, *Sedum dasphyllum*, *Narcissus radiiflorus*, *Thymus adamovicii*, *Trifolium tenuifolium*, *Scleranthus serpentini*, *Poa molinieri*, *Alyssum montanum* и друге.

8.1.4. Ливадска и пашњачка вегетација

Ливадске и пашњачке заједнице Столова представљене су заједницама: *Koelerio-Danthonietum alpinae*, *Eryngio-Brometum fibrosi* и *Agrostietum vulgaris*. Заједница *Koelerio-Danthonietum alpinae* је најраспрострањенија пашњачка заједница Столова, претежно на вишим надморским висинама изнад 1000 метара. Флористички је доста богата а осим едификаторских врста карактерише је и присуство: *Filipendula hexapetala*, *Stachys officinalis*, *Leucanthemum vulgare*, *Polygala comosa*, *Trifolium montanum*, *Briza media*, *Genista sagittalis*, *Achillea millefolium*, *Euphorbia cyparissias*, *Centaureum umbellatum*, *Vicia cracca*, *Vicia hirsuta*, *Anthoxanthum odoratum*, *Briza media*, *Filipendula vulgaris*, *Ranunculus polyanthemos*, *Cynosurus cristatus*, *Luzula multiflora*, *Prunella vulgaris*, *Taraxacum officinalis*, *Briza media*, и других. Локално, на влажнијим местима констатовано је присуство мезофилних заједница *Agrostietum vulgaris*. На серпентинитским теренима Столова изнад Добрах страна присутна је заједница *Eryngio-Brometum fibrosi*. Заједница је по типу серпентинитских степа, ксерофилнија од претходних и са значајним учешћем серпентинофита.

8.1.5. Фауна риба:

Водотоци који теку са планине Столови нису од посебног рибарственог значаја, нити су атрактивне за рекреативни риболов и на њима се предлаже забрана сваког вида риболова, изузев риболова у научноистраживачке сврхе. Међутим, са аспекта заштите од посебног значаја је заштита самих ушћа ових река у Ибар (ушће Црне, Замчањске и Брезанске реке и Мељанице), чије чување треба обезбеди корисник рибарског подручја са својом рибочуварском службом, посебно у периоду размножавања и током узводних мресних миграција. Са аспекта развоја рекреативног риболова интересантна је само река Рибница, али се она налази уз саму границу подручја предвиђеног за заштиту. Иако је изван подручја Столова, потребно је поменути да је само ушће Рибнице у Ибар одређено као посебно станиште риба у којем није дозвољен сваки вид риболова (осим риболова у научноистраживачке сврхе), као и било какве друге активности које ометају мрест, развој и кретање риба.

8.2. Уређење подручја

Уређење у функцији туризма, спорта, рекреације, образовања

Уређење у функцији туризма, спорта и рекреације, образовања подразумева активности као што су: израда и постављање надстрешница, клупа, столова, спортских реквизита, инфо табли, уређење приступних саобраћајница, прилагођавање локације лицима са посебним потребама и др.

Уређење издвојених локација, по својој специфичности, односно кампови, видиковци, геолошки пунктови, локације за посматрање птица и дивљачи, станишта ретких и угрожених врста, археолошка налазишта, споменичко наслеђе, традиционални занати, склоништа од невремена, излетишта, хранилишта и чеке.

Уређење стаза (планинарских, пешачких, рекреативних или едукативних), поред горе наведених активности подразумева и обележавање истих и постављање путоказа.

Уређење у функцији безбедности људи и имовине, подразумева уређење приступних саобраћајница и уређење објеката за противпожарну заштиту (водозхвати, осматрачнице и противпожарне пруге).

Уређење у функцији ефикасног управљања и заштите подручја, подразумева постављање улазних станица у заштићено подручје, постављање инфо пунктова, утврђивање локација за боравак посетилаца и од значаја за локалну заједницу, њихово дефинисање путем планова детаљне регулације и даље уређивање.

9. ПРОСТОРНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА ПЛАНСКИХ НАМЕНА КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА

Према Просторном плану Републике Србије, планина Столови се убраја у вредне планинске просторе, односно непосредно средње планинско окружење високопланинског подручја Копаоника, које треба истражити и валоризовати у циљу заштите.

Основни циљ је заштита изузетних природних вредности, уз одржив социо-економски развој који ће омогућити квалитетнији живот и привређивање локалног становништва, као и стварање услова за одмор и рекреацију урбаног становништва, у складу са капацитетима природних система и елемената.

На подручју ПИО „Столови” установљен је тростепени режим заштите.

На подручју ПИО „Столови“ издвојене су посебне просторне целине режимима заштите I, II и III степена, у складу са природним и створеним вредностима, антропогеним утицајима, потребним мерама за спровођење заштите и очувања, као и могућностима коришћења и развоја.

Површине по режимима заштите у ПИО „Столови“

Режим заштите	Површина (ha)	%
I степен	1.506,35	15,2
I степен	3.076,56	31,0
III степен	5.349,19	53,8
Свега:	9.932,10	100,00

У режиму заштите I степена налазе се следећи локалитети:

1) „Црна река”, обухвата најсеверније делове заштићеног подручја у долини Црне реке, површина овог локалитета износи 51,08 ха и налази се на територији Града Краљева (КО Матаруге);

Долина је општег правца пружања запад-северозапад. Уска је и стрма, покривена шумском вегетацијом у различитим проградационим и деградационим фазама. Леве притоке (са стране Столова) су значајније - бројније и водније, и ређају се, низводно: Стеванин поток, Мостиринац, Локвањац (у средњем току, са десне долинске стране је локалитет Локве) и низ безимених, периодских потока. Црна река у средњем току гради низове каскада и малих слапова, што употпуњава живописност предела. Тек пред ушћем у Ибар, у атару села Црна река, долина овог водотока се делимично шири.

Геолошку подлогу чине, као и у целом масиву Столова, ултрамафити, односно серпентинисани харцбургити. На овом локалитету развијено је земљиште типа црница на серпентину, односно хумусно-силикатно земљиште и скелетно земљиште на серпентину које је типично шумско земљиште, јер се на њему једино може гајити шума. Оно садржи преко 60% скелета између кога се налази мало црног или смеђег земљишта које се лако односи путем спирања.

Доминантну вегетацију локалитета представљају Шуме китњака и цера са белом петопрстицом (*Potentillo albae-Quercetum petraeae-cerris* ass. nova Vučković et Topalović 198). Ова заједница на Столовима заправо представља један подпојас који се налази на прелазу између сладуново-церових и китњакових шума. Карактеристична је за серпентинско-перидотитске терене, и преферира хладније експозиције. Под утицајем локалних климатских и едафских варирања терена, овај иначе прилично униформни тип шума показује извесну варијабилност, тако да се, између осталих, и на локалитету Црна река јавља специфична заједница нижег систематског положаја (субсоцијација), и то као заједница са рујем: *Potentillo albae - Quercetum petraeae - cotinetosum* Vučković et Topalović 1987

Овај локалитет је значајан за врсте птица водених станишта као што су *Motacila alba* и *Cinclus cinclus*. Пошто се пружа дуж једног од снажнијих водотока на западној страни заштићеног добра, своју значајност локалитет показује и за очување постојеће фауне водоземаца, гмизаваца и сисара који су претежно везани за водена станишта.

2) „Маглешница - Столски поток”, обухвата релативно широк висински појас који се пружа општим правцем пружања столског масива, дуж десне обале Ибра, оквирно на потесу између сливова Маглешнице и Столског потока, површина овог локалитета износи 1.455,27 ха и налази се на територији Града Краљева (КО Замчање и КО Брезна).

Ово је предео скоро недирнуте природе, делом потпуно неприступачан и недоступан било каквим, чак и спорадичним и екстензивнијим човековим активностима.

У вегетацијском погледу га чине различите комбинације биљних заједница китњакових шума, док су значајне површине без шумске вегетације, сачињене од травних заједница на камењарима или чак потпуно огољених каменитих структура на стрмим падинама ка Ибру.

Сама морфологија и избразданост терена, присутни водотоци, експозиције, карактер вегетације и неприступачност, чини ово подручје природним рефугијумом за скоро све компоненте биодиверзитета, док геолошка грађа и геоморфолошке, хидрогеолошке и хидрогеографске карактеристике представљају ретко очуване геодиверзитетске феномене.

Режимом заштите I степена утврђује се забрана коришћења природних богатстава и искључују се сви други облици коришћења простора и активности осим научних истраживања и контролисане едукације (члан 35. Закона о заштити природе).

На подручју Предела изузетних одлика „Столови”, на површинама на којима је утврђен режим заштите I степена спроводи се строга заштита, којом се омогућавају процеси природне сукцесије и очување станишта и животних заједница у условима дивљине.

Да би се заштитиле темељне вредности на простору режима заштите I степена важе све забране и ограничења прописане одредбама Закона о заштити природе („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/10, 91/10-исправка, 14/16, 85/19-др.закон и 71/21) и Уредбе о режимима заштите („Службени гласник РС“, број 31/12).

Овим актима се: **забрањује** коришћење природних ресурса и изградња објеката; **ограничавају:** радови и активности на научна истраживања и праћење природних процеса; контролисане посете у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе, а које нису у супротности са циљевима очувања природних вредности; мере спровођења заштитних, санационих и других неопходних активности у случају пожара, елементарних непогода и

удеса, појава биљних и животињских болести и пренамножавања штеточина, уз сагласност Министарства.

Осим забране радова и активности које су као такве утврђене чланом 35. Закона о заштити природе и забрана и ограничења на површинама где је утврђен режим заштите II и III степена **забрањују се и:**

- 1) сви радови и активности, осим научних истраживања и строго контролисаних активности усмерених ка очувању и унапређивању постојећег стања екосистема;
- 2) коришћење природних ресурса;
- 3) изградња објеката.

Радови и активности **ограничавају се** на:

- 1) научна истраживања и праћење природних процеса;
- 2) контролисану (бројно, временски и просторно) посету искључиво ради стручне едукације;
- 3) обележавања граница;
- 4) спровођење заштитних, санационих и других неопходних мера у случају пожара, елементарних непогода и удеса, појава биљних и животињских болести и пренамножавања штеточина, уз сагласност министарства надлежног за послове заштите животне средине .

Режим заштите II степена обухвата следеће локалитете:

- 1) **„Кошарани”**, обухвата простор око зоне са предвиђеним режимом заштите I степена (локалитет „Црна река”), површина овог локалитета износи 185,83 ха и налази се на територији Града Краљева (КО Матаруге);
Представља практично исту предеону целину као и наведени локалитет и чини њен саставни део. У састав ове зоне улази шири простор долине Црне реке, са скоро истоветним одликама, био-, гео- и предеоним карактеристикама и значајем као и зона заштите I степена.
- 2) **„Ибар”**, обухвата простор око локалитета „Маглешница - Столски поток”, односно зоне са предвиђеним режимом заштите I степена, површина овог локалитета износи 1.343,55 ха и налази се на територији Града Краљева (КО Брезна и КО Замчање).
Овај простор поседује готово истоветне карактеристике, чинећи својеврсну заштитну зону око најнеприступачнијих и највреднијих делова Столова, чинећи на тај начин „проширени“ рефугијум за највредније компоненте биодиверзитета и као сигурна зона за очување компоненти постојећег гео- и предеоног диверзитета.
- 3) **„Боровита коса - Голеш”**, обухвата североисточне и источне падине Столова гледано од централне планинске греде, површина овог локалитета износи 1.547,18 ха и налази се на територији Града Краљева (КО Мељаница и КО Матаруге).
У оквиру ове зоне се налазе сливови притока реке Мељанице (Вилова река и Мирајица) као и сама Мељаница. Све заједно представљају хидрогеографске феномене Столова. У вегетацијском погледу ово је простор изузетно необичне комбинације различитих заједница, чије је присуство и заступљеност условљено пре свега различитим експозицијама и нагибом терена. Тако на овом простору налазимо вегетацију букових шума у чистим састојинама као и у комбинацијама са четинарима

(јелом и смрчом), културе црног и белог бора, уметнуте заједнице храста китњака и чак огољених терена са камењарима и травном ксерофилном вегетацијом.

У оквиру ове зоне се налази и репро-центар за дивокозу. Изграђен је на релативно неприступачном терену стрмих страна, на коме је ранији утицај човека био минималан. Захваљујући и репро-центру, додатно је оснажена заштита простора, тако да сада представља прави део нетакнуте природе и значајно станиште многих биљних и животињских врста.

На подручју Предела изузетних одлика „Столови”, на површинама на којима је утврђен режим заштите II степена спроводи се активна заштита ради очувања и унапређења природних вредности, посебно кроз мере управљања популацијама дивљих биљака и животиња, одржање и побољшање услова у природним стаништима и традиционално коришћење природних ресурса.

На простору режима II степена заштите важе све забране и ограничења прописана одредбама Закона о заштити природе и Уредбе о режимима заштите. Да би се заштитиле темељне вредности на простору режима II степена заштите, а у складу са чл. 6, став 2.

Уредбе о режимима заштите:
забрањује се:

- 1) измена морфологије терена, односно извођење радова којима се уништавају или нарушавају геоморфолошке и хидролошке карактеристике подручја;
- 2) превођење вода и измену хидродинамичких карактеристика и режима потока и река, као и све друге радове и интервенције које могу негативно утицати на измену хидролошког режима подземних и површинских вода;
- 3) каптирање извора осим за потребе водоснабдевања локалног становништва;
- 4) слободно испуштање отпадних и загађујућих вода у водотоке и подземне воде;
- 5) промена намене водног земљишта;
- 6) изградња септичких јама пропусног типа и свако испуштање отпадних и осочних вода у водоток и земљиште;
- 7) предузимање радњи и активности које би уништиле, измениле или нарушиле геоморфолошке и хидролошке карактеристике Маглешнице и Столског потока;
- 8) постављање (укуцавање) табли и других обавештења на стаблима;
- 9) уништавање и сакупљање строго заштићених и заштићених биљних и животињских врста;
- 10) сакупљање и лов речног и поточног рака;
- 11) све радње и активности којима се угрожава фауна риба и ремети њихов мрест, раст, исхрана и кретање;
- 12) уништавање гнезда птица.

ограничавају се:

- 1) активности на извођењу хитних и неопходних санационих шумских радова након акцидентних ситуација приликом ветролома, ветроизвала, пожара, каламитета инсеката и слично;
- 2) газдовање шумама и шумским земљиштима у складу са плановима и основама газдовања шумама, а којима се обезбеђује одржавање постојећих шумских екосистема

- и побољшање њиховог састава, структуре и здравственог стања, очување разноврсности и изворности дрвећа, жбуња и осталих биљних и животињских врста у шумским састојинама;
- 3) примену одговарајућих биолошких мера против фитопатолошких и ентомолошких обољења шума;
  - 4) паљење ватре, на местима одређеним за ту намену;
  - 5) активности везане за унапређење популација ретких и угрожених биљних и животињских врста;
  - 6) контролисано сакупљање лековитог биља;
  - 7) риболов у научноистраживачке сврхе;
  - 8) спровођење активности у оквиру научноистраживачких радова и праћење природних процеса;
  - 9) праћење стања флоре и фауне;
  - 10) спровођење одговарајућих мера противпожарне и противерозине заштите;
  - 11) уклањање ниског растиња сходно орографији терена ради омогућавања несметаног пролаза пешачким стазама дуж клисура и кањона;
  - 12) изградњу стамбених, економских објеката и објеката пољопривредних газдинстава у рејону постојећих насеља;
  - 13) ловство на санитарни лов дивљачи, заштиту и унапређивање популација дивљачи у ловишту и мере на унапређивању станишта дивљачи, у складу са планским актима из области ловства;
  - 14) вршење геолошких истраживања за потребе водоснабдевања становништва, као и изградње стамбених, економских и других објеката, као и на већ започета геолошка истраживања која су одобрена у складу са законом.

Режим заштите III степена обухвата преостали део заштићеног подручја који није обухваћен режимом заштите I и II степена.

На подручју Предела изузетних одлика „Столови”, на површинама на којима је утврђен режим заштите III степена, спроводи се проактивна заштита, где се могу вршити управљачке интервенције у циљу рестаурације, ревитализације и укупног унапређења заштићеног подручја, развој села и унапређење сеоских домаћинстава, уређење објеката културно-историјског наслеђа и традиционалног градитељства, очување традиционалних делатности локалног становништва, селективно и ограничено коришћење природних ресурса и простора.

Осим забране радова и активности које су као такве утврђене чланом 35. Закона о заштити природе, **забрањују се и:**

- 1) изградња хидроелектрана и хидротехничких објеката (брана - акумулација) за захватање и транспорт воде за потребе изградње и рада хидроелектрана на водотоцима или њиховим деловима на читавом заштићеном подручју, изузев изградње хидроелектрана на реци Ибар, у складу са постојећим планским документима;
- 2) експлоатација минералних сировина у зонама непосредне и уже заштите изворишта водоснабдевања, на подручјима или у близини подручја намењеног туризму, на подручју или у близини заштићене околине непокретних културних добара;
- 3) уништавање и сакупљање строго заштићених и заштићених биљних и животињских врста;

- 4) чиста сеча шума која није планирана као редован вид обнављања шума, осим у случајевима прописаним законом;
- 5) уношење инвазивних алохтоних врста;
- 6) сваки вид риболова, изузев риболова у научноистраживачке сврхе;
- 7) лов речног и поточног рака (*Astacus astacus* i *Auetropotamobius torrentium*).

Ограничава се:

- 1) газдовање шумама у складу са планским документима у шумарству;
- 2) отварање нових мајдана техничког камена унутар заштићеног подручја, само ако се материјал таквих или сличних карактеристика не може наћи на подручју изван граница заштићеног подручја, или је исти привременог карактера просторно и временски строго ограничен, а користи се за побољшање услова живота локалне заједнице (изградња и одржавање локалних саобраћајница, шумских путева и си.).

10. АКТИВНОСТИ НА ПРОМОЦИЈИ ВРЕДНОСТИ

Управљач планира следеће активности на промоцији природних и створених вредности ПИО „Столови“:

- ✓ израду нове WEB презентација ПИО „Столови“;
- ✓ израду публикација, које ће бити доступне локалној самоуправи, корисницима и посетиоцима ПИО „Столови“;
- ✓ израду тематских флајера и лифлета и мапа за оријентацију, који ће бити доступни великом броју корисника и посетиоца ПИО „Столови“;
- ✓ организовање и учешће у различитим акцијама поводом обележавања Дана заштите природе, Светског дана вода, Светског дана шума, Светског дана заштите биодиверзитета, Светског дана заштите животне средине, Европске недеље шума, Светског дана туризма, Светског дана планина и др.;
- ✓ учешће у традиционалним локалним манифестацијама, које се одржавају на подручју Столова, као што су „Нарцисима у походе“ и слично;
- ✓ одржавање састанка у локалном самоуправом Краљево, након добијања сагласности на План управљања ПИО „Столови“ за период 2023-2032. године, са циљем представљања планираних активности од стране управљача;
- ✓ обезбеђење учешћа јавности у доношењу планских докумената везаних за заштиту и одрживи развој ПИО „Столови“;
- ✓ обезбеђење доступности аката које доноси управљач, као што су Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Столови“, Одлука о накнадама за коришћење ПИО „Столови“ и др;
- ✓ организовање презентације о значају ПИО „Столови“ за ученике основних и средњих школа;
- ✓ организовање трибина и округлих столова, посвећених одређеним проблемима везаним за заштиту, уређење, коришћење и одрживи развој Столова;
- ✓ снимање и приказивање пропагандних филмова о вредностима ПИО „Столови“ у сарадњи са локалним становништвом, локалном самоуправом и локалним, регионалним и националним ТВ медијима и др;
- ✓ промоцију вредности, кроз учешће у пројектима са организацијама цивилног друштва;
- ✓ израду навигационих апликација за обилазак и кретање у заштићеном подручју;
- ✓ презентацију производа и услуга са подручја ПИО „Столови“;
- ✓ праћење израде, доношења и спровођења просторно-планске документације везане за подручје ПИО „Столови“.

11. СТУДИЈСКА (ИСТРАЖИВАЧКА), ПРОГРАМСКА, ПЛАНСКА И ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И АКТИВНОСТИ НА ЗАШТИТИ, ОЧУВАЊУ, УНАПРЕЂЕЊУ И ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ

Студијска, програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности на:

- заштити посебних природних вредности:

- ✓ Програма заштите природних вредности ПИО „Столови“;
- ✓ Програм заштите строго заштићених и заштићених биљних и животињских врста;
- ✓ Програм коришћења и унапређења природних пашњака и ливада;
- ✓ Програм подршке органској производњи;

- заштити споменичког наслеђа:

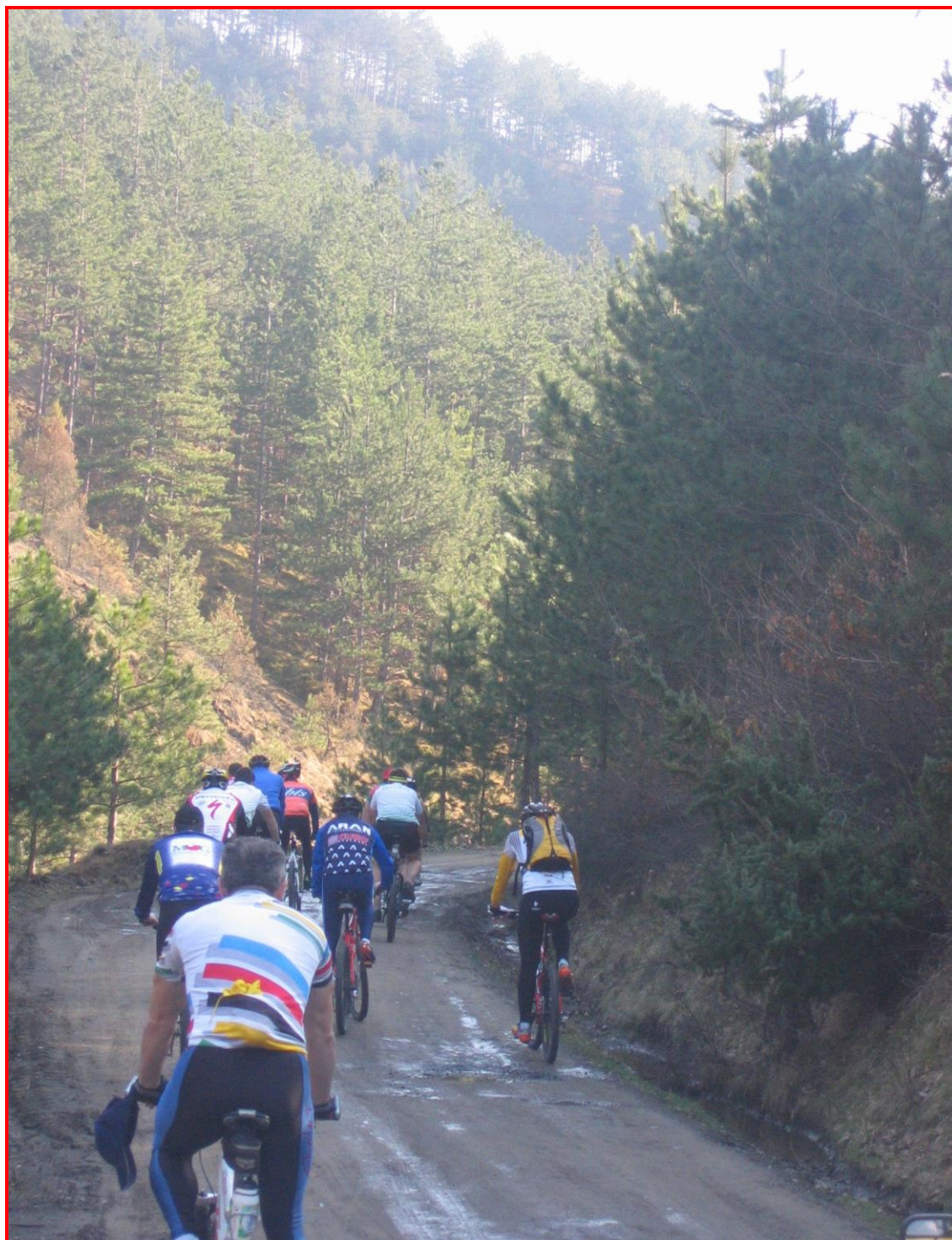
- ✓ Програма истраживања споменика културе и наслеђа (инвентаризација и картирање културне баштине и то: археолошких налазишта, цркви, објеката народног градитељства, записа, црквених објеката, локације од посебног значаја за локално становништво и др.), односно ревитализације културне баштине на простору ПИО „Столови“, у сарадњи са надлежним институцијама;
- ✓ Студија заштите и ревитализације културног наслеђа;

- заштити и коришћењу обновљивих природних ресурса:

- ✓ Програм газдовања шумама сопственика на подручју ПИО „Столови“;
- ✓ Основе и програми газдовања шумама; Ловна основа за ловиште са подручја ПИО „Столови“;

- уређењу ПИО „Столови“, у складу са донетим Просторним планом града Краљево и Годишњим програмима управљања ПИО „Столови“;

- презентацији ПИО „Столови“ и сарадњи са локалним становништвом и другим корисницима: тематских програма са пратећим материјалом (локације за посматрање птица, геонаслеђе, тресетишта, културна баштина, дендролошки значајне локације са реликтним састојинама) и пратећег материјала (карте са кратким информацијама), програма и пројеката презентације и популаризације заштићеног подручја.

12. САРАДЊА СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ И ДРУГИМ ВЛАСНИЦИМА И КОРИСНИЦИМА НЕПОКРЕТНОСТИ

Јавно предузеће „Србијашуме“, од момента проглашења подручја Столови за заштићено подручје, као управљач настојало је да оствари сарадњу са локалним становништвом, локалном самоуправом и другим корисницима подручја ПИО „Столови“ и то ће бити приоритет и у наредном планском периоду.

Када се говори о Столовима као заштићеном подручју веома је значајно да локална заједница препозна природне вредности подручја на коме живи, да схвати значај заштите природе, да прихвати концепт заштите и одрживог развоја заштићеног подручја, који је општеприхваћен и у другим Европским земљама, а то је предност живљења и рада у заштићеном подручју.

Схватајући значај добре комуникације и сарадње са локалним становништвом и другим власницима и корисницима непокретности, на подручју ПИО „Столови“, ЈП „Србијашуме“ у оквиру Плана управљања дефинисало је низ активности, које треба да допринесу остварењу зацртаног циља у предстојећем периоду.

На Столовима, поред локалног становништва које ту живи и власник је пољопривредног земљишта и шума, постоје и други корисници и власници непокретности (ЈП „Србијашуме“ је у двострукој улози, с једне стране је корисник шума и шумског земљишта, а са друге стране поверено му је и управљање ПИО „Столови“; ЈП „Електропривреда Србије“; ЈВП „Србијаводе“ и др.) са којима управљач планира остварење и развијање сарадње у области заштите и развоја ПИО „Столови“.

Подручје Столова представља слабо насељен простор, очуване природе. Становништво подручја карактерише изразита депопулација и неповољна старосна структура активног становништва. Депопулација, висок степен незапослености, миграција радно способног и образованог становништва као и старење села, отежавајући су фактори у спровођењу концепта заштите кроз одрживи развој који се ослања на капацитете локалног становништва.

Годишњим програмима управљања ПИО „Столови“, између осталог, планираће се и конкретни облици сарадње са локалним становништвом, корисницима и власницима непокретности на Столовима, као што је финансијска и логистичка подршка у активностима која доприносе унапређењу заштићеног подручја, попут: обнове објеката народног градитељства; покретања сеоског туризма; органске производња хране; производње локалних традиционалних производа и старих врста и сорти; организације традиционалних манифестација; организације акција чишћења илегалних депонија, водотокова; покретања старих заната; одржавања локалних путева и др.

13. АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА СА ДИНАМИКОМ И СУБЈЕКТИМА РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА И НАЧИН ОЦЕНЕ УСПЕШНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ

Јавно предузеће „Србијашуме“ Београд конципирало је План управљања ПИО „Столови“ за период 2023 - 2032. године, према захтевима и задацима које треба да оствари сагласно Уредби о проглашењу ПИО „Столови“.

План управљања ПИО „Столови“ за период 2023 - 2032. године остварује се кроз годишње програме управљања, којима се детаљно и прецизно дефинишу задаци, радови и активности, материјално-финансијски и организациони услови њиховог извршења.

Планирани задаци могу се груписати у 4 групе и то:

- 1. Трајни задаци:** чување, обезбеђење унутрашњег реда, обележавање, одржавање и уређење ПИО „Столови“; мониторинг природних вредности, научноистраживачки и образовни рад, промоција и презентација темељних вредности заштићеног подручја.
- 2. Хитни задаци:** израда планских докумената, основа и програма газдовања шумама, усаглашавање графичких прилога основа и програма са катастарским планом и реалним стањем на терену за државне шуме и шума сопственика (приватне шуме), у циљу лакше просторне идентификације (на плану и терену) различитих појава и активности, опремање и едукација чуварске службе; успостављање еколошке мреже; мониторинг и др.
- 3. Приоритетни задаци:** идентификација граница на терену; почетак рада на заснивању базе података; уређење локалитета за посетиоце ПИО „Столови“; успостављање сарадње са локалним становништвом, локалном самоуправом, планинарским друштвима и другим корисницима заштићеног подручја; спровођење образовно-промотивних активности, организовање предавања за различите интересне и узрасне групе, затим кроз сарадњу са туристичким организацијама, промовисање путем медија уз истицање постигнутих резултата у заштити и истраживању природних вредности Жељина, али и на проблемима који прате заштиту, затим учествовање на сајмовима, стручним скуповима и др.
- 4. Одложени задаци:** су задаци који ће се извршавати у дужем временском периоду, у области развоја туризма, органске пољопривреде и др.

План управљања ПИО „Столови“ конципиран је по годинама и планираним видовима радова који се могу груписати у:

1. Израда планских докумената и аката која обухвата израду:

- ✓ Плана управљања ПИО „Столови“ (*субјект*: управљач; *динамика*: 2022/2023. година и у 2032. години за наредни десетогодишњи период);
- ✓ Годишњи програм управљања ПИО „Столови“ (*субјект*: управљач; *динамика*: сваке године се ради и то до 15. новембра текуће за наредну годину, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине на давање сагласности);
- ✓ Извештај о остваривању годишњег програма управљања ПИО „Столови“ (*субјект*: управљач; *динамика*: сваке године се ради и то до 15. децембра текуће за наредну годину, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине);
- ✓ Правилника о унутрашњем реду и чуварској служби (*субјект*: управљач; *динамика*: 2022. године, уз обавезу доставе Министарству заштите животне средине на давање сагласности);
- ✓ Шумских, ловних основа и других основа и планова газдовања природним ресурсима (*субјект*: управљач и други корисници природних вредности за чије је коришћење неопходна израда планских аката; *динамика*: 2023-2032. године).

2. Обележавање ПИО „Столови“ што обухвата:

- ✓ Обележавање спољне границе ПИО „Столови“, границе режима заштите првог и другог степена, односно њихово обнављање, постављање и обнављање ознака-табли и информативних табли и улазних капија и станица (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и других институција што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2023 – 2032. година).

3. Чување ПИО „Столови“ што обухвата:

- ✓ Унапређе рада и опремања чуварске службе, сагласно Правилнику о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава обављања делатности и других институција што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; *динамика*: 2023 – 2032. година).

4. Уређење ПИО „Столови“ што обухвата:

- ✓ Постављање и обнављање путоказа, столова са надстрешницима, израду и постављање корпи за отпатке, израду и постављање ложишта за пикник, уређење и обележавање пешачких и бицикличких стаза; кошење траве на местима где су излетишта, видиковци и др, уклањање комуналног отпада, мере гајења и заштите шума, уређење појединих локација за приступ особа са посебним потребама, успостављање осматрачница за птице и дивљач (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства

заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и других институција што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; динамика: 2022 – 2031. година).

5. Популаризација и презентација ПИО „Столови“ што обухвата:

- ✓ Штампање флајера, лифлета, публикација и сл.; израду WEB презентације, израду информативних пунктова, израду навигационих апликација за обилазак

Столова, планинарење и др. (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и других институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; динамика: 2023 – 2032. година).

6. Пројекти и програми заштите, коришћења, презентације и одрживог развоја ПИО „Столови“, што обухвата израду програма и пројеката из области:

- ✓ заштите и унапређења споменичког наслеђа;
- ✓ заштите и унапређења геонаслеђа;
- ✓ управљања културном баштином;
- ✓ унапређења и развоја пољопривреде;
- ✓ унапређења и развоја сточарства;
- ✓ туристичке валоризације;
- ✓ управљања водама;
- ✓ управљања отпадом;
- ✓ заштите традиционалних делатности;
- ✓ мониторинга биљних и животињских врста;
- ✓ стратешких процена утицаја на животну средину;
- ✓ процена утицаја на животну средину и др, (*субјект*: управљач уз помоћ у суфинансирању од стране Министарства заштите животне средине, средстава из накнада за коришћење заштићеног подручја и сопствених средстава од обављања делатности и других институција, што ће се прецизирати Годишњим програмима управљања; динамика: 2023 – 2032. година).

14. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ИЗВРШЕЊЕ ПОВЕРЕНИХ ПОСЛОВА УПРАВЉАЊА

Сагласно планираним активностима и задацима, које треба да изврши Управљач ПИО „Столови“, у оквиру Плана управљања ПИО „Столови“ за период 2023-2032. година, процењено је да су неопходна финансијска средства у износу од:

Период 2022-2031	Учешће (динара)			Свега (динара)
	ЈП „Србијашуме“	Буџета РС	Накнаде за коришћење ПИО „Столови“	
	26.449.100	28.597.080	9.500.000	64.546.180
%	41	44	15	100

С обзиром да се План управљања ПИО „Столови“ ради за период од 10 година, као и да је тешко у овом тренутку предвидети трошкове у десетој години примене Плана управљања, за сваку годину дате су пројекције видова радова које треба урадити сходно планираним циљевима, уз процену потребних финансијских средстава, полазећи од садашњих јединичних трошкова.

Финансирање заштићеног подручја, према члану 69. Закона о заштити природе, обезбеђује се из: средстава буџета Републике Србије, односно јединице локалне самоуправе; накнада за коришћење заштићеног подручја; прихода остварених од обављања делатности; средстава обезбеђених за реализацију програма, планова и пројеката у области заштите природе; донација, поклона и помоћи и других извора у складу са законом. Део буџетских средстава обезбеђује се из субвенција за заштићена природна добра од националног интереса које се сваке године утврђују Законом о буџету Републике Србије и додељују управљачима заштићених подручја од националног интереса на основу Уредбе Владе Републике Србије. Субвенције се додељују управљачима на основу програма управљања заштићеног подручја за сваку календарску годину на који Министарство даје сагласност у складу са законом. Средства субвенција за 2024. и 2025. годину биће одређена у оквиру лимита на размену Министарства надлежног за послове заштите животне средине.

Право на коришћење ових средстава имају сви управљачи заштићених подручја од националног интереса, односно национални паркови и заштићена подручја проглашена уредбом Владе. Управљачи подnose захтев за доделу субвенција Министарству надлежном за послове заштите животне средине и са тим Министарством закључују уговор о висини и начину коришћења, односно намени тих средстава.

Политика расподеле средстава субвенција, у оквиру укупних средстава утврђених Законом о буџету, подразумева да Управљач заштићеног подручја у једној години може добити већа средства а у другој мања, у зависности од значаја и приоритета субвенционисаних радова и активности, тако да та средства не морају имати континуирани раст у десетогодишњем периоду. То значи да се лимити утврђени фискалном стратегијом на размену министарства надлежног за послове животне средине, у оквиру кога су и средства

субвенција, не морају нужно односити на појединачне кориснике субвенција, већ та средства појединим управљачима у некој години могу бити значајно умањена а другим повећана, уколико се ради о завршетку започетих или започињању нових пројеката који су од општег интереса.

План управљања ПИО „Столови“ спроводи се Годишњим програмом који садржи:

- ✓ послове и задатке који се непосредно спроводе у текућој години,
- ✓ динамику извршења програмираних радова, послова и задатака и
- ✓ неопходна финансијска средства за реализацију Годишњег програма управљања.

На Годишњи програм управљања ПИО „Столови“ сагласност даје Министарство надлежно за послове заштите животне средине.

Поред обезбеђења финансијских средства за реализацију Плана управљања неопходно је да:

- ✓ Управљач унапређује рад чуварске службе, сагласно Правилнику о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја, Уредби о проглашењу ПИО „Столови“ и Правилнику о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Столови“.
- ✓ Управљач донесе управљачка документа (План управљања, Програм управљања, Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби, Одлуку о накнадама за коришћење ПИО „Столови“ и др.) и на иста добије сагласност надлежних министарстава.
- ✓ Управљач и други корисници ПИО „Столови“ ускладе своје планове, програме и основе са Уредбом о проглашењу ПИО „Столови“.
- ✓ Управљач оствари сарадњу са свим корисницима ПИО „Столови“, локалном самоуправом, локалним становништвом, невладиним организацијама и другим институцијама у области заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја ПИО „Столови“.
- ✓ Управљач оствари сарадњу и има помоћ у спровођењу прописаних режима заштите на подручју ПИО „Столови“ од стране надлежне републичке инспекције за заштиту животне средине, грађевинарство, шумарство и др.
- ✓ Програме и пројекте из области заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја ПИО „Столови“, заједнички раде управљач и Завод за заштиту природе Србије, Министарство заштите животне средине, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство културе, Шумарски и Биолошки факултет и друге научне и истраживачке институције, као и локална самоуправа и организације цивилног друштва.

План сачиниле:

Даринка Воркапић, дипл.инж.шум.

Нада Славковић, дипл.инж.шум.